

Psychology

V.L. Zaikina

Naupang Enkawl Dan

MZ155.4

Library
of the
University of
Malaya

Psychology

NAUPANG ENKAWL DAN

V.L. Zaikima

Mizoram State Library
DG4717

Published by
Lengchhawn Press

Copyright reserved by the author

Edition - 2013
Copies - 1000

Price : Rs. 80/-

MIZORAM STATE LIBRARY
Acc No DG-4717
Acc. by myh
Class. by rdh
Cata. by _____
Sub Heading by : _____
Transcribed by : _____
Location No _____

Printed at
Lengchhawn Press
Bethel House, Khatla
Aizawl - 796001: Mizoram
☎ : 0389 - 2334160/9436140202
E-mail : lengchhawn@gmail.com

ZIAKTU THUHMA

NAUPANG ENKAWL DAN hi tunhmain a bu tihchhuah a ni tawh a, chhiartuten min hlutsakin an hlawkpui tih ka hriatin lawmawm ka ti takzet a. Kum tam tak chhung chhut nawn loh a nih avangin lehkhahu dawrah lei tur a awm tawh lova. A mamawh tan chhut nawn leh tula ka hriat avangin uluk taka en tha lehin a bu kan rawn ti chhuak leh ta a ni.

He lehkhahuah hian negative lam aiin positive lam hawiin a theih ang chin chin kalpui a ni. A chhan chu positive lam hawia inzirtir hi a tirin sawt lo deuhin lang mah se, a thain a tlo zawk turah ka ngai. Chu bakah saptawng lehkhahu hrang hrang rawn mah ila Mizo rilru leh khawtlang nun nena inzulin a theih ang chin chin chu ka siam rem hram hram a ni.

He lehkhahu hi psychology bu a ni ber a, chawplehchilha hman mai theih tura ruahman a ni. Naupang Enkaw! Dan a nih mai piah lamah mihring nunphung atan lehkhahu tangkai tak a nih theih ka beisei baw! Chhiartuten ning lova an chhiar theih nan leh thildang ti paha an duh lai an chhiar mai theih nan thu hlawm hrang tam tak hmanga buatsaih a ni.

Lehkhahu kawmah leh a bu chhunga mi chi hrang hrang comment hi a hun laia an nihna leh dirhmun tidanglam lova a ngai ngaia chhut chhuah leh a ni a, an mi duhsakna avangin an chungah ka lawm tak meuh a ni. Chhiartu zawng zawngin an hlawkpui theih nan duhsakna ka hlan e.

Kan lehkhabu mamawh tak mai, a taka hman theih ngei tur chhiar nuam taka Pu V.L. Zaikima buatsaih hi chhiar theuh thei ila kan tangkaipui ngei ka ring.

Editor
Kristian Tlangau

“Naupang Enkaw! Dan” bu kan nei ta! Mizo Kristian nu leh paten Naupang enkawl danah chhuanlam kan nei thei ta lo. Mi mawl zawkte hriatthiam theih khawpa mawl leh rilru khawih tak maiin V.L. Zaikima, M.S.W.-in a siam hi thil vanneihthlak tak niin ka hria a. He lehkhabu atang hian kan dik tawh lohna kan hmu theiin kawng tha zawh tur pawh kan hre thei a ni. Naupang enkawl nan mai ni lovin nun dan thiam nan he lehkhabu hi mi zawng zawngin tangkai taka an chhawr theih ngei ka beisei.

Chhawnmawia, I.D.E.S.
Defence Estate Officer
Calcutta Circle, Calcutta

Naupang Enkaw! Dan hi kum 1986-ah Edition hmasa ber tihchhuah a ni a, 1988-ah Edition hnihna tihchhuah leh a ni a, 2008-ah Fanau Enkaw! Dan tiin a bu hming her danglama tihchhuah leh a ni a. Tunah hian Edition hmasa bera mi anga tihchhuah leh a ni. A kawm hnung lam leh a bu chhunga comment-te pawh hi a hun laia mi, tidanglam lova chhut kai leh a ni.

NAUPANG ENKAWL DANA **Hriat tur Inbithliah Dan**

Bung 1-na

Dem tur an ni bik lo - 1

Bung 2-na

Enkawl dan dik lova enkawl a pawl - 3

Bung 3-na

Nu leh pate mawhphurhna a lo va sang em - 6

Bung 4-na

A hun takah engkim ti rawh - 8

Bung 5-na

Entawn tlak - 12

Bung 6-na

Hriatthiamna nen enkawl rawh - 14

Bung 7-na

Hriat hmasak turte - 21

Hmasawn tura nawr luih theih an ni lo - 21

Tel ve an duh - 21

An zalenna humhalh rawh - 22

Pawisa fo rawh - 23

Duh thlantir thin rawh	-	23
Fate nen insual loh tur	-	24
Vaubet suh	-	25
Hawihhawm takin aw	-	26
Tawngkam mai a tawk lo	-	27
I thin a rim chuan	-	27
Naupang mawhpuh suh	-	28
Sual ngaihnathiamna	-	29
Ringhlel suh	-	30
Intiamkamtir suh	-	30
Sawisel suh	-	30
Mei nei takin sawisel suh	-	31
Naupang dawp ching suh	-	32
Tuilairapa an awm phal suh	-	32
Inchhungkhurah thamna umbo rawh	-	33

Bung 8-na

<i>Fak dan dik</i>	-	35
Fak an lawm	-	35

Bung 9-na

<i>Nungchang siamna</i>	-	39
An phalna lak ching suh	-	39
Thunun tha rawh	-	40
Mawhpurhna pe thin ang che	-	43
Dawt sawi	-	44
Ruk Ruk	-	46
Thian siam dan	-	47
An biak buai che chuan	-	47
Rannung Hlauh	-	48
Unau initsikna	-	48
Ngaihdan	-	50

Ka lawm e	-	53
Thatchhiat	-	54
Bung 10-na		
<i>Sikul lam</i>	-	55
An Sikul kal tur	-	55
Sikul aṭanga an lo hawnin	-	55
Sikul chhuahsan an tum chuan	-	56
Sikul Report	-	56
Zirtirtu sawisel an ching	-	57
Lehkhahu tha	-	57
Home Work	-	58
Ngaihsak an mamawh	-	58
Bung 11-na		
<i>Thil pawimawh dangte</i>	-	60
Entawn an ching	-	61
An dilchhut	-	61
Ran vulh	-	62
Khumlaizawl titi	-	62
Nu leh pa an inṭhenin	-	63
Nupa lungrual	-	63
Mitthi an awmin	-	64
Khaikhin ching suh	-	64
Innel a hlu	-	65
Taksa khawihin hlutna a nei	-	66
Bung 12-na		
<i>Sex Education</i>	-	67
Ngaihdan	-	69
Râpawm an ti	-	69

Kum li an nih chuan	-	70
Hmeichhe naupang zawng		
zawngin an buaipui	-	71
Nu leh pate'n an chhang ngam lo	-	72
An zahmawh inkhawhsak an ching	-	72
Zahmawh sawisak an ching	-	72
 Bung 13-na		
<i>Tleirawl khawvel</i>	-	74
Tleirawl leh nu leh pate	-	76
Ring ngam rawh	-	79
Tleirawlte harsatna	-	80
Tun lai tleirawlho harsatna	-	80
Tleirawl huatzawng	-	81
Ngaihndan chungchanga harsatna	-	81
 Bung 14-na		
<i>Ruih theih thil</i>	-	83
 Bung 15-na		
<i>Television</i>	-	88
 Bung 16-na		
<i>Duhsakna</i>		90

BUNG KHATNA

DEM TUR AN NI BIK LO

Zinga an han thawh phat a, fate retheih dan tur dap nghal ta mai an awm âwm lo ve. “Vawiin zet zawng ka fate nghaisain ka va han tithlabar nasa dawn tehlul em!” an ti ngai miah lovang. Lungrual tak leh hlim tlang taka khawsak dial dial an thlahlel em em zawk a. Mahse, rilru thianghlim tak an pu nachungin an duh loh ang tak maiin an fate nen an intibuai fo va, an sawi duh loh hial sawiin an duh loh zawng takin an awm leh thin. A manganthlak tak meuh a ni!

Nu leh pate duhthusam chu an fate hlimna leh thlamuanna a ni thin. Hlauthawng leh thlabara an awm an duh lo va, zak ngawih ngawiha an awm pawh an phal hek lo. Pawisak nei lo leh khawbaw taka khawsa turin an fate thlahthlam an duh ngai lo va, an thatna tur dapin an duhsak em em zawk thin.

Mahse...an fate chu an lo seilian a, mawi lo taka khawsain rilru thlamuang lovin an awm a. Anmahni tana tha lo leh pawh khawihin an awmmawh a. Hawihhawm tur chuan an duh tak meuh va, mah se bawraw takin an khawsa thung thin. Thianghlim taka nung tur zawngin an duh ngawih ngawih a, mah se an tawp em em si thin. Rilru puitling pu tura an duhsak vei nen, an rilru a chiaï nasa thei em em mai a. Thlamuang tak leh hlim taka khawsa turin duhsak tak mah se, lungngaiin an mangang lawi si thin.

“I fatè i hmangaih tawk loh vang a ni,” tiin kan inzilh a, a sawt hlei lo va. “Tun aiin ngaihsak lehzual la, a tha ang,” tiin kan

infuih sa teh a, eng ruai a ang lawi si lo. “I hun tam zawk sengin enkawl la a tha ang,” tiin kawng kan inkawhmmuh thlarawk a, eng kan ni thei ruai lo va. A buaithlak tak meuh mai.

Nu leh pate soal vang a ni ngawt lo va, an fate an hmangaih tawh loh vang a ni hek lo. An ngaihthah hrim hrim a ni bik lo va, an ngaihna a hre tawh lo va, an thiam tawh lo mai a ni zawk. Dem tur an ni bik lo va, tanpuia kaihhruai erawh chu an mamawh ngawih ngawih a ni.

Nu leh pa zawng zawngin fa tha neih an duh vek mai. naupang enkawl dan thiam pawh an thlahlel tak meuh a ni. Phat rual a ni lo va, naupang enkawl thiam leh fa tha neih chu nu leh pa mawh a lo ni. Nu leh pate hian an fate an vei tluk tal zawngin anmahni invei nachang hriain insiam tha se zawng, a va hlu dawn tak em!

BUNG HNIHNA

ENKAWL DAN DIK LOVA ENKAWL A PAWI

Ka naupan lai chuan ka zakzum hle, ka rilru pawh a na sam em em a. Ka thau viau mai a, ka biang uai thuahte chuan mi tithau lehzuai a.

Ka nu chu 'a tun lai lo' khawp mai a, incheina pawh hi a ngaihsak ve ngai meuh lo. Mawi tak maia inchei parh ngat phei hi chu a ngaithei lo tawp a ni ber mai. "Thawmhnaw tawt tingteng i hak chuan i tawn thler mai ang," tiin thawmhnaw tawt hak a phal lo va. Thawmhnaw thawl hnuk mai min haktir thin a.

Ka thau si a, thawmhnaw thawl hnuk mai ka han ha chu ka inhmeuh lo em em mai a, ka inzahpui a, thiante zinga awm pawh nuam ka ti lo va. Thian kawm tha ngam lovin ka tawmim a. Intihhlamna hmuna thiante nena kal pawh ka ngam ve lo va, thiante zinga ka awm chang pawhin ka rilru a buai ru em em thin. Ka inkiltawih a, dangdai riauva inngaihna ka nei a.

Ka lian deuh deuh va, pasal ka nei ta a. Pasal ka neih hnu thlengin thawmhnaw thawl hnuk mai ka la inbel a. Ka pasalte chhung chu puitling tak mai an ni a. Anmahni anga puitling taka khawsak ve ka tum a. Mahse, ka tlin ve hlawl lo, ka rilru chu namen lovin a chiaia, ka thaw a ipik hluah hluah thin a ni ber mai.

Hrehawm ka tih thin em avangin pindanah ka inkalhhnan thin a. Kawngka kik ri ka hriat changte chuan ka thin a thawng a, ka thin a phu zawih zawih a. Ka nun ka ning a, ka mang a

ang hluah hluah mai a. Ka rilru buai dante lah chu ka pasalin a hriat mawlh ka hlau va. Ka theih ang tawk chuan ka inthup hram hram a. Mi zinga ka awm changte chuan zak lo anga lan ka tum a, ka inthup fan fan a. Mahse, a ruk tak chuan hahthlak ka ti a, ka rilru a mangang tak meuh meuh thin a ni.

Ka pasala nu chuan he thu hi ka hriatah a sawi a, “Ka fate chu anmahni thu ngeia thil tihtir ka ching a, an nih ang anga lang mai turin ka fuih thin...” A thusawi chuan ka rilru a khawih hle a, ka inhmuhchhuah phah ta hial a. Ka nihna thup tuma ka buai thin dan te, ka nih ang anga ka lan mai loh vanga ka rilru buai dan zawng zawngte chu ka hmuchhuak a, ka thangharh ta hlawl mai!

Ka mizia ka zir zui a. Tun hma lama ka dinhmunte ka chhui kir a. Ka thatna lai leh ka tlin lohna laite ka hmuchhuak a, ka rawng mawi tihzawng te, ka thawmhnaw duhzawng te, ka inhmehzawng te chu ka ngaihtuah a. Ka duhzawng chu keima duh dan ngei chuan ka ti ta a. Keima chungah ro ka rel a, ka nih ang takin ka ni ta der mai!

Thiante zinga awm nuam ka ti ta a. Mi dang ka nel ve thei ta bawk a, pawl hrang hrangah ka intat lut tan ve ta a. A tir lamah chuan pawl tenau deuhah ka intat lut a. Mawhphurhna min pek chang chuan ka zam a, hrehawm ka ti em em mai a. Zalen taka khawsa tur chuan eng emaw chhung chu ka inzir a. Ka thiltih apiang mai chuan min tiphur a, ka huaissen tawlh tawlh a. Tunah chuan ka beisei piah lamah ka awm ta der mai! Hlawhtlinna thuruk chu ka man ta a, hlimna thuruk chu ka hmu ta! Tunah hi chuan ka lawm em em a, ka hlim tak meuh a ni.

Ka fate pawh an chungah thil thleng apiang tawn ngam turin

ka fuih a. “In nih ang takin lang ula, in nih ang takin ni rawh u...”
tiin ka fuih thin.

Mrs. Edith Alfred, Mount Airy, North California hnen
aṭanga *Dale Carnegie-a* lehkhathawn hmuh aṭang hian
naupang enkawl dan dik lova enkawl pawl thui theih dan
chu kan hre thei awm e. Nu leh pate mawhphurhna a sang tak
meuh a lo ni...!

—oOo—

BUNG THUMNA

NU LEH PATE MAWHPHURHNA A LO VA SANG EM!

Napolean-a chuan ‘Sipai tha lo an awm lo va, hruaitu tha lo erawh chu an awm’ niin a sawi. Chutiang bawk chuan ‘naupang tha lo an awm lo va, nu leh pa tha lo erawh chu an awm’ niin a lang. Kawi pawh a kawm a that chuan a rah pawh a tha a, a kawm a chhiat leh a rah a chhe thin. Sakawlin sakawl a hring a, sial rangin sial rang a hring. Sunhlu kungah pawh thei dang a rah ngai lo. Mahse...nu leh pa tam tak chuan an fate sualzia zak miah lova sawiin an sualzia erawh chu an thup tlat thin.

Mihring siam thatna hun duhawm ber chu naupan lai hi a ni a. Mahse, a hlutzia hre chungin kan ngaihthah a. A pawimawhzia hre lo ang maiin kan hlamchhiah a. A dikzia hre chungin kan zawm lo va. A thatzia haider ang maiin kan ngaihsak hek lo.

Chhuanlam kan siam a, naupangin an hnemhnanpui hek lo. Dem tur kan dap a, naupangin an dinchhuahphah hek lo. Puhmawh tur kan zawng ruai a, naupangin an thatpui si lo. “Chhechhawngate vai dawr” an sawi ang lek kan ni fo mai.

“Ani chuan kan natnate phurin, kan lungngaihnhate pawh a phur ngei a; nimahsela keini chuan lungngaihna tlakbuakah, Pathian vuakah, tihretheihah kan ngai si a. Ani chu kan

bawhchhiatnate avangin vuak thitlinin a awm a: a vuakna vualtea tihdamin kan awm ta.”

Isaia 53:4-5

Mahse. keini Kristian nu leh pate erawh chuan kan fate sualna phurin an lungngaihate kan phur ngam lo fo va. An sual vanga puhin kan mawhchhiat a. An bawhchhiatna leh khawlohnaah kan inthiarfihlum fo va, an lungngaihna tihpunlun nan kan demzui a. kan sawisel chamchi thin.

-oOo-

BUNG LINA

A HUN TAKAH ENKIM TI RAWH

*Engkim tan hun ruat a ni a,
Mihring siam thatna hun duhawm
ber pawh naupan lai a ni.*

*An puitlin huna siam that
atan khek suh la, a hun takah
siam tha zawk ang che.*

Thing kan phun a, a tet lai chuan uluk taka enkawl nachang kan hre thin a. Mahse, a puitlin hnuah chuan ngaihtha takin kan thlahthlam a. Lo neia ei zawng hnam kan ni a. A tet laiin buh leh balte chu kan duatin kan enkawl uluk em em a. A dip chhe thei tur hnim thlo faiin namen lovin kan buaipui thin. Pangpar pawh tuia chawmin lei tha kan pe a, a dip chhe thei tur hnim ngaimawhin kan thianfai thin.

Mihring pawh hi nunna nei, thil dangte ang bawka tet laia enkawl tul ngawih ngawih kan ni. Chuvang chuan Pathian Lehkhabuah meuh pawh he thu hi a chuang -

*“Naupang chu a kalna awm kawngah chuan
zirtir ula, a upat hun pawhin
a thlah lovang” Thufingte 22:6.*

Kan pi leh pute chu mawl mah se naupang ngaihsak nachang an hriat avangin an ngaihsanawm khawp mai. Naupang pualin

kum tin Kut ropui tak, Pawl Kut an buatsaih a. Zanah nuin an fate khumlaizawlah thawnthu an hrih a. Mizo thawnthu leh thu rochhiah hlu tak mai pawh an tu leh fate hnenah an hlan chhawng thei hial a ni.

Kum hnih emaw kum thum emaw lek an nih laiin ngaihndan an siam a. An ngaihndan siamte chu an dam chhunga an awmdan tur a ni der mai! Thenkhat chuan kum 5/6 an nihin an ngaihndan siam hmasakte chu an tidanglam leh a. An sawhnghet ta thin a ni. Kum sawm an tlin hmaa an ngaihndan siamte hi dam chhunga an innghahna a nih avangin *naupang enkawl dan thaa enkawl hi a hlu* tak meuh a ni.

An tet laia an ngaihndan siam hi mi tlem te chauhvin an puitlin hnuin an tidanglam a. Tihdanglam theih ni mah se, a samkhai lo tak meuh a ni. Engmah hre lo leh engmah ni lova i ngaih laiin naupang chuan a dam chhunga a khawsak dan tur duangin a ruahman fel diam hman a. Chuvangin, 'Phengphehlepa khua a tlai' hma ngeia ngaihsaka enkawl that a tul tak meuh a ni.

I pum chhunga a awm lai atangin ei leh inah fimkhur a tul a, hna hahthlak lutuk pumpelh a tul a. I hlimna leh lungngaihnhate chuan i pai lai nausen hnenah thu nasa tak mai a sawi tih hriain fimkhur hle ang che. An nute pum chhung chu nausen khawvel hmasa ber a ni phawt a, an pian chhuah hmain namen lova nasain an inzir hman thin.

He khawvela an lo pian chhuah hian nu pum chhunga hlim tak leh thlamuang taka awm thin kha khawvel zau zawk, an la hriat ngai map lovah an lo chhuak a. Hlauhlawpin an tap a. Thlaphang leh mangangin a ngek rawi rawi thin. Thlamuan an ngai a, tanpuitu an mamawh em em a ni.

Nausen chu engmah sawi thei lo leh an duh ang ang che sawn thei an la nih hma atangin puitling zinga khawsa an nih avanga insitna chuan an rilru a tithlabar em em a. Mahni insitna an nei a, puitlingte chu an ngai ropui em em a. Engkim tithei hiala ngaiin an zai ngaiin an remtihna leh pawmpuina mawlh an buaipui thin. Hmel leh chezia thlirin inthlahrung takin puitling zingah an khawsa a.

Thinrim hmel a hmuh changte chuan :-

*“Ka dik lo chhiava a ni,
Lehpek chuan le,
Teh fo thin chuan le,
A va pawl tak em...”*

tiin a buai ru em em thin. Tling lo leh nep tak maia inngaiin a insit a. Nu leh pa tha tak fate pawh an insitin an rilru a thlamuang bik lo. Chuvangin insit lo tur leh thlamuang taka awm tura enkawla kaihhruai an ngai a. Hmel hlim an thlahlel a, hmangaiha duhsak an mamawh a. An taksa tana tha thil tam tak i buaipui ang bawkin rilru lama an mamawh phuhruk nachang hria ang che.

Thla sawm vel mi chu an vak sawn thei a. Mahse, pawl leh pawl lo te, tha leh tha lo te...an la thliar thiam lo va, pawl khawih an ching hle a ni. Nu leh pa tam tak chuan an sual vanga ngai ang maiin an hau va, an vin tuar tuar a. An tum reng vanga tisuala puh ni awm tak maiin kut hial an thlak thin. An dinhmun ngaihsak map lovin mahni ngaihdana thil thlirin naupang chung a hleilen mai a awl viau.

An rilru ang anga khawsain an paura hle a. Mahni hma sialin nawmsip bawl an thlahlel a. Thil chik tak leh inzir mi tak an ni. Midang hmanruaa hman an ching a, itsitna neiin an

inthlahrung viau thin. An dinhmun hmuhpuia hriatthiamna nena enkawl a tul tak zet a ni.

Kum hnih emaw kum thum emaw lek an nih lain ngaihdan an siam a. An ngaihdan siam hmasak ber chu “Ka tha lo va, i tha a ni” tih hi a ni. Midang tha ngaiin anmahni an insit a. An ngaihdan an sawhsawn loh phei chuan an dam chhungin inthlahrung leh insit reng rengin, rethei takin an khawsa hlen ta thin a ni.

An ngaihdan siam hmasak ber hi kum 5/6 velah “Ka tha lo va, i tha lo baw” tiin emaw “Ka tha a, i tha lo” tiin emaw an thlak danglam leh baw a. Mahni tha lova inngaia midang tha lova ngai mite hi chu mi beidawng, khawngaihlak tak an ni thin. An hlim tak tak thei lo va, an khawvel chu a thimin a hahthlak em em thin. Thaa inngai a, mi dang tha lova ngai thinte erawh hi chuan mi dang an ring ngam lo va, anmahni indah thain mite an hmusit thung.

Kum 5/6 an nihin heng ngaihdan kan tarlan zinga a eng ber emaw hi an sawh nget a. An ngaihdan siam chu an dam chhunga an nun kaihruaitu a lo ni ta a. Naupang an nih laia an ngaihdan siam chu tidanglam leh thei mah se, thil harsa tak a ni. Chuvangin, an naupan laia ngaihdan dik nei thei tura enkawl hi nu leh pate mawh a ni.

Ngaihdan pathum kan tarlan baka mi hlawhtlingte ngaihdan hlu tak chu “Ka tha a, i tha baw” tih hi a ni. He ngaihdan nei mi hi chu an zalen a, an hlimin an lungawi thei thin. An naupan lai ngeia hlawhtlinna thuruk an man theih nan *he lehkhabu hian nasa takin a kaihruai dawn che a. Sawiselbo zawngin i enkawl phah lo a ni thei. Mahse, tha lehzuale enkawl thei turin tanpuitu duhawm tak a tling ngei ang.*

BUNG NGANA

ENTAWN TLAK

Lali chu kum 10 mi lek a la ni. “Mizoramah hian nu leh pate ensan naupang eng zat nge awm?” tiin a nu a zawt a. A nu chuan mi chanhaite ngaihven nachang a hriat avangin lawmawm a ti em em a. Phur tak mai hian naupang ensan tam dante chu a hrih a. Lali chuan, “Ka nu, India ramah hian chutiang naupang chu eng zat nge awm?” tiin a zawt leh ta a. India rama naupang ensan tam dan te chu a hrih leh a. Mahse. Lali chuan khawvel pum puia naupang ensan tam dante chu a zawt leh ta fo va.

Lali nu chuan ngaihthat lohna a nei ta a. A fanu buaipui chu naupang ensan tamzia ni lovin thil dang niin a ngai ta hial a. A rin ang ngeiin a fanu buaipui chu thil dang daih a lo ni reng mai! A nu leh pate’n an ensan ve mai a hlau a. An ensan loh tur thu hriat a mamawh a, thlamuan a ngai a lo ni reng mai. Naupang hian an rilrua awm sawi chhuak thiam lovin thil dang an sawi fo thin. An thusawi leh an zawhna ngawt buaipui lova an rilrua an vei zawk chu ngaihsak a tul thin.

Biaki chu kum 5 mi lek a ni a. Sikul lut tura a nuin a hruai ni chuan sikul chhunga milem intar a hmuh veleh, “Ka nu, he milem chhe pui hi tu ziake nge?” a ti a. An bul hnai maia zirtirtu a awm avangin a nu thin a phu zawk a, “Milem mawi tak mai chhia an ti ngai lo,” tiin hawihhawm tak mai hian a zilh a. An kianga zirtirtu erawh chuan Biaki rilru a hmuhpui a, “Sikulah hian milem mawi taka ziake tur a ni lo va, mahni thiam

ang anga ziaik mai tur a ni,” tiin a lo chhang thuai a. Zirtirtu chhanna chuan Biaki a tilawm a, a hmel atang pawhin a hmuh theih hial a ni.

Thutthleng chhia a hmuh chuan, “Ka nu, he thutthleng hi tu tihchhiat nge?” tiin a zawt leh ta a. Biaki nu rilru chu a buai ru hle mai. “A tichhetu nanga hriat a tul lo. He sikulah hian hriat pakhat mah i nei lo...” tiin a kamkhat ta hial a. Zirtirtu erawh chuan, “He thutthleng hi a rinawm lo va, an thut chhe palh a nih hi. naupangin thil an tihchhiat palh hi chuan kan siam thattir leh mai thin...” tiin a chhang leh a. Zirtirtu chhanna chuan a tilawm a, a thla a muang huai a.

Biaki hian milem a hmuh khan tha taka ziaik a huphurh a, chhe puiin ziaik se an zirtirtute’n engtin nge an tih ang? tih chu a rilruin a buaipui a. Thutthleng tichhetu pawh hriat a duh lo va, thil tichhe palh ta se zirtirtute’n engtin nge an tih ang tih chu hriat a mamawh zawk a ni. Zirtirtu chuan a rilru hmuhpuiin thiam takin a zawhna a chhang a. Biaki chuan zirtirtu fel tak niin a ngai a, an sikula kal pawh hlauhawm lova ngaiin, thlamuang takin a nu haw tur pawh a thlah liam thei ta a. Hlim takin, nilengin sikulah chuan a awm thei ta a.

An rilru hmuhpui a, an dinhmun hriatsak a, an zai ngai taka enkawla kaihhruai a tul thin. Ei tur leh silh leh fen an mamawh ang bawkin rilru lama an mamawhte phuhruk a ngai a. Chuvangin, naupang enkawl dan hi zir makmawh a ni. Zira thiam theih tak a nih avangin naupang enkawl dan hi chhiarin hmanraw tawngkai taka hman hram tum thin ang che. Tunah zawng naupang enkawl dan i thiam lek lek ta a, chhiar zawm leh phawt mai teh...

BUNG RUKNA

HRIATTHIAMNA NEN ENKAWL RAWH

- Diki : (*Mittui hru fap fap chungin*) Pari'n min kalsan dawn a, keimah maia awm chu a va khawharthlak dawn em...!
- Diki nu : Thian dang i kawm mai ang chu.
- Diki : (*Mittui tla zawih zawih chungin*) Ka khua a va har dawn tak em!
- Diki nu : I khawhar chu a la reh ve leh mai ang.
- Diki : (*Lungchhe taka tap chhuak hawm hawm chungin*) Ka nu, ka duh thei lo...
- Dik nu : Kum 12 mi zet i tahbelh leh lutuk...
- Diki : (*A thin a rim em em mai a, thinrim teuh chungin a nu a melh a. Mittui hru fap fap chungin a nu chu pindanah a luhsan a. Pindan kawngkhar a khar ri bur a, a khumah lungchhe em emin a tap zawih zawih a*).

An nufa an inhuat phah a. Nilengin an inbe tha hlei thei lo va. An rilru a na em em a ni. Nipui chawlh chhungin Pari'n a zinsan dawn a. Diki hian a khawharthlak turzia a ngaihtuahin a rilru a na a. A nu hnenah a sawi a ni mai. Mahse, a nu hian nipui chawlh chhung rei lo te inthen chu engmah thamah a ngaih sak lo va. Mittui tlakna khawp niin a ngai lo va. Kum 12 mi zet tan phei chuan tahpui chi niin a ngai miah lo.

A fanu rilru leh dinhmun a hrethiam lo. Diki tan chuan hun rei ni lo mah se a huphurhawm em em a. Tahpui hawm hawm khawp hial a ni. A lungchhia a tap chhuak ni mai lovin a nuin a hriatthiam loh vanga tap a ni. Chuvangin, a nu a huat phah a, a nu chungah a thinrim phah ta hial a ni. Diki hian hriatthiam a phu tak meuh a ni. Tih emah chuan patling meuh pawhin lunglen leh khawhar chu kan tuar thiam bik lo.

*"I zamual liam tur ka ngai ngam lo,
Banah ka vuan ang che ding rawh dawntuail:
Suihlung len nemte 'n i hril dun ang."*

tiin patling meuh pawh an tap hawm hawm thin a ni.

*"Ka tap ruai ruai zel e tlang tluanin,
Tuhpui leh vau a lo vul leh ta si e;
Chhonzawnpa lunglen a sei rawng rawng."*

titu meuh pawh naupang ni lovin, patling a ni asin.

Naupang pawhin an dinhmun ang te tein lunglen leh khawhar an la runthlak em em a. Diki nu hian hriatthiamna a tlachham hlauh a ni. Hetiang hian hriatthiamna nen a fanu dawngsawng se zawng, an inhmangaih zual phah ang a, an inngainat phah sawt ngei ang -

"Pari a kal bo chuan a khawharthlak dawn mang tak e aw..."

"Thian tha berte nena inthen chu rei lo te pawh ni se hrehawm tak a ni..."

"Pari a kal bo chuan engkim mai hi a ho zo vek ang a, kan in chhungte pawh hi ruak huaiin i ngai hialin ka ring..."

Nu leh pa tam tak chuan an fate rilru leh ngaihdan thlir nachang hre lovin anmahni ngaihdanin thil an thlir a. An ngaiha

ho tak anga lang pawh an fate tan chuan a ho si lo. Tichuan, an inkarah harsatna a lo thleng a, an tualthu a chhe ta thin a. Hriatthiamna nen enkawl thiam hlah se zawng, buaina tam tak an pumpelh mawlh ang.

Sanga nu : Khawiah nge i len?

Sanga : *(Engmah sawi lovin a thu ngawi ngal a).*

Sanga nu : Khawiah nge i kal leh pek?

Sanga : *(A la chhang duh chuang lo).*

Sanga nu : *(Thinrim teh chungin, ring tak maiin)* Eng nge i tih?

Sanga : Engmah.

Sanga nu thinrim chuan, “Thinrima hrawk loh chuan min chhan reng reng a tum lo mai,” tiin a pasal kiangah a vui thu hial a thlen a.

Nu leh pa leh an fate inkara inpawisak lohna hi chhungkaw tina buaina tam ber a ni hial awm e. Nu leh pate tah hla chu an fate’n an pawisa lo thin hi a ni.

Zilh leh thunun an kham lutuk a, naupangin an nu leh pate an pawisa lo lui fo. Tul hlei lo sawi tam lutuka an ngaih vingin an be tha duh hek lo. Inhriatthiamna an tlakchham vingin an inhmuhmawh phah a, an tualthu a chhe thin a lo ni.

Tluanga nu : Khawchhiat vingin in picnic thei lo a ni mai a, tah kher tur em ni. Zah pawh i zak chai lawm ni?

Tluanga : *(A tap zual sauh a, a nu a huat phah baw).*

Tluanga nu : Hun remchang a la awm leh em em ang...

Tluanga : *(A thinrim chuan a nu a beng thawr mai a).*

Tluanga nu : Ruah hi keia surtir em ni? Eng ti ziaa ka chung a i tuan thlak rawk?

An nufa chuan an thinrim em em a, nilengin an inbe duh ta lo hial a. Tluanga nu hian hetiang hian chhang se an inhmangaih zual phah ang a, an inngainat phah ngei ang.

Tluanga nu : Khawchhiat vanga in picnic thei lo chu thinrimthlak i ti hle mai ti rawh.

Tluanga : Ka thin a rim tak tak a ni.

Tluanga nu : Picnic i chak tak tak niin ka hria.

Tluanga : Chak tak tak e.

Tluanga nu : Picnic tura engkim tihfel vek hnua ruah a han sur hlah mai chu a thinrimthlak reng a ni...*(sawi zawm lovin a pawm a, a kuah a...)*

Tluanga : Remchang a la awm leh mai ang...*(A nuin a hmangaih a, a dinhmun a hrethiam tak zet tih a hriat avangin a rilru na ve tur chu a ngai ngam lo va, a nu a khawngaih letling a. Chuvangin eng emaw hnua chuan a nu a rawn hnem ta thung a ni).*

An nufain an inhrethiam dun a. Harsatna eng emaw vangin an inhmangaih zual phah a, an inngainat zual phah a. An tan harsatna chu malsawmna hlu tak a ni ta hial mai.

Naupang enkawl dana kan harsatnate hi hmangaihna kan tlakchham vang a ni lo. Inhriatthiamna leh inpawisakna kan tlakchham vang zawk a lo ni. Fin tawh loh vang a ni lo va, *thiam tawh loh vang mai a lo ni. Ngaihthah hrim hrim vang ni lovin a nachang hriat loh vang a lo ni.*

Hriatthiamna mawh hi ngaih pawimawh tur a lo ni. Duhthusam leh suangtuahna te, zeldin thu bawl leh ngaihtuahnate hi chuan chin lem a nei lo. Ngaihmawha

khuahkhirh tur lah a ni hek lo. An ngaihtuahna dik lo leh an suangtuahna fel lote pawh zahsak la, pawisa thin ang che. An rilru a nat a, an thin a rim a, phuba lak duhna hial an neih chang pawhin zaha hriatthiam zir fo thin ang che.

Lala : (*thinrim feuh chungin a nu a pan a*).

Lala nu : Vawiin chu i va thinrim hmel ve.

Lala : Ka thin a rim tak tak a ni.

Lala nu : Tu chungah emaw i thinrim ti rawh.

Lala : Ni e, ka thin i tirim a ni.

Lala nu : Eng ti zia nge ni ta?

Lala : *Drama* mi enpui duh lo va, ka len hlanin ka nau i enpui.

Lala nu : I nau *drama* ka enpui vangin ka chungah i thinrim a. 'Kei aiin ka nau a hmangaih bik' tiin ngaihdan i nei ti rawh.

Lala : Ni e. I hmangaih zawk reng alawm.

Lala nu : I nau ka hmangaihin ka duhsak bik niin i ngai thin ti rawh.

Lala : Ngai thin e, in hmangaih zawk thin reng alawm.

Lala nu : Chutiang rilru i put chang apiang chuan min hrih zel thin ang che. I lawm emaw i thinrim emaw ka kiangah sawi zel ang che aw...(a *pawm a, a kuah a. Sawi lovin a hmangaihzia chu a takin a lantir a. Lala chu a lawm a, a thla a muang a, a rilru a hahdam huai a. Hriatthiamna an mamawh tih hriain a fapa dinhmun hmuhpuin a hrethiam a, an thatphah ta a ni*).

Lala chu a hau miah lo. "Chutiang rilru an pu ngai lo," tiin a khap hek lo. "I nau aiin ka hmangaih zawk che," a ti map lo. "Nang pawh hmanah, ka hruai che kha," tiin thiam a inchantir

hek lo. Lala'n hriatthiam a mamawh tih hriain a hrethiam mai zawk a ni.

A nuin *bazar*-ah a lenpui a. Dawra naupang lawm lei ngenin a nu a nawr a. "Inah tam tak i nei alawm. Hmuh apiang an ngen ngai lo. A leina pawh ka nei tawh lo. I zahpuiawm leh lutuk," tiin a hrawk hrep mai a. Tap chungin a ngen lui tal a. A tap thlem nan *Ice Cream* a leisak a. Mahse, a tlawn lungawi miah lo. A thil leisak chuan a rilru nâ a thawi dam chuang lo.

"E, a va mawi em! A itawm tak tak a ni. Thil dang lei nan ka inhmang zo vek tawh si a. Engtin nge kan tih ang aw? Tunah chuan kan lei thei rih lo a ni. A pawh hle mai," tiin a nu chuan thil awmzia a hrilh te te a. "Cheng nga chiah ka la nei a, *Ice Cream* nge i duh *biscuit*?" tiin duh a thlantir a. Biaki chuan hlim takin *ice cream* a kaww a, an lei a, a sawp daww daww mai. Intlawn lungawi a tul lo va, tap hial khawpa inhauh lah a tul hek lo.

Chhuana chu zingah a tho hlei thei lo va. A zing tho tlai chu a nu nen an inhmuhmawh phah ziah a. A nu chuan kawng dang a dap ta a. A pian champha lawm nan sana a leisak ta a. Uluk taka funin a buatsaih a. A thil pek chhan chu tawi tein a ziaak a, a chhungah chuan a fun hnan a. A thu ziaak chu hei hi a ni :

Ka fa duhtak Chhuana,

Mi dang kaihthawh i hreh thin em avangin tun atang chuan kaihthawh ngai lovin i duh hun taka i thawh theih nan he sana hi i pian champha lawm nan ka pe ang che.

I thatna duhtu

I nu

Chhuana chuan a nu thilpek a hmuh chuan a lawm em em a. Hlim takin a phelh a, a nu thu ziaakte chu a chhiar a. Sana

keng chung chuan a nu kiangah a tlan a. “Ka nu, engtin nge mi dang kaihthawh ka hreh tih i hriat?” tiin a sana dawm ran chung chuan a zawt a. A nu chuan nui sang chung hian, “Ka hre dik ti rawh,” a ti a, a kuah a. Hlim takin sana chu an en dun a.

Chhuana chuan *sana* thar chu a lawm em em mai a. Zingah hma taka chiri turin a herh a. Kaihthawh ngai lovin a duh hun takah a tho thei ta a ni. A nu chuan mu chungin, “Chhuante, a la hma em mai. Nakin deuhah pawh tho la i tlai lovang,” a ti a.

Chhuana erawh chuan, “Sikul ka tlai ang,” tiin thawh a thulh lo. A duh hun takah, a duh dan ang taka a thawh miao avangin an nufa inkarah inhmuhmawhna tur a awm ta lo. Hriatthiamna nena naupang enkawl hi chawplehchilhin a hlawkna hmuh a ni thin. Hriatthiamna nen naupang enkawl thin rawh.

BUNG SARIHNA
HRIAT HMASAK TURTE

“Mi`n a tuh, chumi vek chu a seng ang”

HMASAWN TURA NAWR LUIH
THEIH AN NI LO

Naupang hian hmasawn nan hun rei tak an mamawh a, nawr luih chi an ni lo. Pawt vak mah la, an thang uak uak miah lo vang. An zai ngai taka enkawl a, zawi zawia hmasawn thei tura tanpui an mamawh thin. Nu leh pa tam tak chuan an virpilh fo mai. Thahnemngaiin an fate an nawr lui chiam a, an duhthawh luatah an fate an tikhawlo thin.

TEL VE AN DUH

Thawmhnaaw lum inbel turin nawr lui thei lo mah la, khaw vawh dan hrilhin hriattir la. Nawr luih ngai lovin an duh thu ngeiin thawmhnaawm lum an inbel mai ang. Tel ve an duh. Pawimawh an thlahlel ve a, an duhdana tih an chak thin. Thil awmzia hrilh la. A nihna tak hmuh fiahtir la. Kawng kawhnmuh la, an duhdanin thil tha chu tihtir thin ang che.

Nu leh pa tam tak chuan an duhdan leh an ngaihdan an buaipui chiam a. An duhdan ang khera an fate awmtir tumin theihtawp an chhuah a. An thahnemngaihna zawng a ngaihsanawm khawp mai. Mahse, an fate duhdan leh ngaihdan

an pawisa lo hlauh thin a ni. Mi tinin ze bik kan nei a, inzahsak vek a, inpawisak thiam a tul a ni.

I duhdanin thil tha tihtir tum suh. I duhdana thil tha i tihtir chuan rei a daih thei lo. An duhdan a nih loh chuan eng emaw hunah an duhdanin an khawsa leh tho dawn. Thil tha chu an duhdan ngeia ti thei turin enkawl la, i hlawhtling a ni mai. I duhdanin thil tha tihtir tum lo la, an duhdana thil tha tithei tura tanpuiin kaihruai zawk ang che.

Science subject hi tha ngaiin nu leh pa tam takin an fate duhdan pawisa lovin *Science subject* an laktir a. Zirmaa an tuina a bo phah a, harsatna an tawhin an nu leh pate an mawhchhiat phah a, a fel lo. *Science subject* zir tura i duh tak zet chuan *Science* lam ngaina thei turin kawm la, lehkhahu thate leisak ching phawt rawh. Tha ngai an tuipui phawt chuan nawr luih an tul lo va, an duhthu ngeiin *Science subject* an la mai ang.

AN ZALENNA HUMHALH RAWH

“Kal chhet chhet...” tiin an zai ngai takin kaihruai ang che. Pangparah chan la, anmahnia thang lian ve thei turin enkawl rawh. Lei tha leh tuiin pangpar chu duat takin i chawm a. A dip chhe thei tur hnim i pawh faisak a. Chutiang bawk chuan hmangaihna lei tha pein duhsakna tuiin chawm la; an hmasawwna dal thei khuahkhirhna lakah humhim thin ang che.

Pangpar chu i duhdana thantir i tum ngai lo va, i duh huna partir lah i tum hek lo. Eng tizia nge i fate i duhdan khera awm tura i buaipui chiam?

An duhzawng ngaihtuahin an rilru zalen taka hmang thei turin enkawl la. An ngaihdan te, an duhthusam te, an thil tumte chu zahawm tak a ni. Nangmah ang bawka mihring famkim an ni asin. An duhthusam leh an suangtuahna

khawvelah chuan thil tha tam tak a awm a, hmang tangkai thiam turin tanpui thin ang che. A rilru tihnual lo la, fuihin chawh phur fo zawk ang che.

Bradley chu kum 9 mi a ni a. "Duat tak leh dam thliama mi chula nui sang chung leh hlim hmel pu chung a mi en a, i sawi hmaa ka thusawi min ngaihthlaksak chuan hmasawnin ka thang awk awk ngei ang," a ti a. I ngaihdan ngawt buaipuiin i fate zalenna nuai bo lo la, i inngaih pawimawh ang bawkin ngai pawimawh thin ang che.

PAWISA FO RAWH

An thiltih leh an thu leh hla ngaihthah hi a paw. Ngaihsakthlak lova inngaiin hmangaihtlak lovah an inngaih phah thei a. An rilruin a chhiat phah thin.

I duh loh zawng leh i huat zawng sawi mah se, hau nghal mai suh. Sawisel nghal mai pawh a tha lo. Khap beh mai tur a ni hek lo. An rilru leh an ngaihdan dik tak an hriih che avangin a lawmawm a ni. Hrethiam la, thil awmzia sawipui an mamawh tih hriain kawng tha kawhhamuh hlauh ang che.

DUH THLANTIR THIN RAWH.

Mawhphurhna la ngam turin duhthlan theih a tul. Bawnghnute no khat nge an duh no chanve? Naupang kum hnih mi lek pawhin an chhang thei ang. Serthlum pum nge an duh a phel? Kum li mi chuan an chhang thei. Artui chhum nge an duh artui kan? Kum ruk mi chuan an thlang thei. An duhzawng tih hriatsa pawh ni se, duh thlantir chin hi a hlu.

I duh chuan a tha alawm.

I duh dan a nih phawt chuan,

I duh chuan kei pawhin ka duh.

Duh thlang tura rin ngamna chuan midang ring ngam turin a fuih a. Anmahni inring ngam turin a pui bawk. Duhthlanna chuan mawhphurhna a keng tel a, thupek dawngtu mai ni lova an inhnawhniwih avangin a hlu. Duh thlantir lova pawmtir mai tul hun erawh chu thliar thiam a ngai.

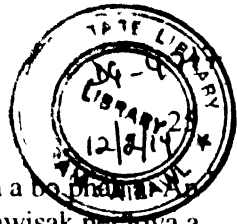
An chawhmeh duhzawng thlantir ngawt hi a fel tawk lo. Kan nge an duh chhum? Bawngnute nge artui? An rilru phak tawk leh an tlin tawk ngaihtuah a tul a. Awmze nei leh mumal taka duh thlantir thiam a ngai. An thawmhnaw hak atana pawl lo chin thliar a, pawisa dinhmun hriat hnuah duh thlantir dan kawng ngaihtuah a tha. A man thuah tlin tawk hrilh a tul a. Pawisa awm dan azira duh thlantir a tul. An rawng mawi tih zawng leh an thui duh dante zawtin a pawl lo chinah duh thlantir tur.

Mahnia thawmhnaw lei ngaihna hre lo puitling zingah an tam mai. An tet laiin an nu leh paten an duhzawng thlantir nachang an hre lo a ni mai thei. Duhzawng leh duh dan mumal nei lo te hi an ngaihdan leh leh duhdan hmang hlei thei lova enkawl an ni thin. Hei hian naupang enkawl dan thiam hlutzia min hriatchhuahtir thei hle awm e.

FATE NEN INSUAL LOH TUR

Insual huai tak pawh i ni mai thei. I fate ai chuan i huaisen zawk a, i chak zawk em em a ni. I dik zawk pawh a ni mai thei. I thiam zawk pawh a ni mah na! Mahse, fate nen insual loh tur. Hneh angin inngai mah la, i hneh miah lovang. Nang aiin hun an la ngah zawk a, i hneh loh hun a la inher chhuak ngei ang.

Hriat hmasak turte

I fate nena in insual chuan i zahawmna a bo phah a ni. Pawisak nerlova a tlaran zawnga khawsak an chin phah thei bawk. An rilru hmin a, an thinlung hneh hi a tlo a, a hlu zawk. He lehkhahu hian naupang thinlung khawingam thei turin a tanpui mek che a, hlim takin chhiar zawm zel rawh :

*Hriatthiamna leh duhsakna nen ngaichang la.
Inhnialna leh thinrimna thlen thei tawngkam
pumpel la, a chhe zawng leh a beidawng
zawngin engmah ngaihtuah suh..*

VAU BET SUH

“Naupang sual tak i ni. Engati nge kawngpuiah i la infiam fo? Kawngpuiah infiam loh tur ka ti lawm lawm a ni lawm ni? Kawngpuia i infiam leh vaih chuan ka vaw hrep ang che...” tiin hau hrep mah la, naupangin an thatpui chuang lo. An thin a rim a, an rilru a nat phah a. An titau va, an runluhi a, an tinawn leh duh viau nghe nghe a ni.

“Han tinawn leh teh vaih” tia naupang vau hi a sawtsawhlawt lo. “...tinawn leh teh” tih chin chauh chhinchhiahin an tinawn leh duh phian. “Inchhungah ball an pet ngai em ni? tukverh dathlalang in pet per leh vaih chuan in chak lovang...” tiin vau thlarawk mah la, tukverh dathlalang keh ri chu inhauna te, tagna te, thinrimna te, inhuatna te, intlawn lungawina te...chuan a umzui mai ang. Hmasawmna hnuhma hmuh tur a awm map lo.

An unau intibuaiin a u zawkin a nau beng mah se hau lem suh. “Ka thin in va tirim tak em! Mahni unaute chungah kutthlak hi ka huatzawng tak a ni. Unau khatia intih kha ka remti lo...” tiin i rilru leh i ngaihdan hrilh mai rawh. An that phah ngei ang.

“I *pisto/lem* hi i naute kah nan i hmang tur a ni lo...” tiin a *pisto/lem* chu chhuhsak la. A lak phak loah dah mai rawh Hauh a tul lova, sawisel a tul lo va, vau beha hrawk lah a tul hek lo. *Anmahni ni lovin an thiltih leh an hmanrua kha ngaimawhin buaipui mai rawh.*

HAWIHHAWM TAKIN AW

Hawihhawm tura i duh takzet chuan hawihhawm lo takin hrawk khur khur suh. Hawihhawmna hi hawihhawm taka zirtir chi a ni. Nu leh pate entawnin hawihhawm an zir a, tawngkama inzirtir a ni meuh lo. “Ka lawm e” ti tura i beisei chuan thil an tihsak che leh an pek chein lawmthu hrilh nachang hria ang che

Nu leh pa tam tak chuan lawmthu sawi nachang hre lawi lovin an fate’n lawmthu an sawi loh changin midang hmaah hawihhawm map lovin lawmthu sawi turin an zilh thin.

Lianzama chuan lawmthu sawi lovin a pu thilpek a phelh dawn a. A pa chuan thinrim zet main, “Engtiziaa phelh mai tum nge i nih? Thilpek i dawn khan eng thu nge i sawi?” a ti a.

Lianzama chu a phu zawk a. Harsa ti tak chung hian a pu lam chu hawiin lawmthu a sawi a. Midang hmaa tihsual leh tlin lohna inhailansak hi a hawihhawmthlak loh khawp mai. A mualphothlak a, a zahthlak a, a paw em em a ni.

Lianzama hian lawmthu a sawi theihngihl palh hlauh a ni A pu awm loh hlanah thiam taka thil awmzia sawipui a mamawh a. “I pu thil tih dan hi a lawmawm tak tak mai. A duhsakin a ngaihsak tak tak che a ni. Lehkha thawna lawmthu sawi a phu i ti ve hle lo maw? Lawmthu i sawi zawngin lawmawm a ti ve khawp ang...” tiin kawng tha tak mai a dappui theih a ni.

TAWNGKAM MAI A TAWK LO

Naupang i ben fo chuan an puitlin hunah fate ben tur niin an ngai palh mai thei. I thinrim changa kut i thlak chuan thinrim changa kutthlak tur niin an ngai mai ang. I nupui i vuak fo chuan nupui a neih hunah nupui vuak a ching mai thei. Nu leh pate entawna seilian an ni a, i tawngkam leh i awmdan leh i thiltih engkim mai kha an zir reng thin tih theihnghilh lo ang che.

Tawngkam aiin thiltih hian awmzia a nei thuk zawk a, ko ri a ti zawk bawk. I thusawi aiin i awmdan leh i nungchang khan thu a sawi ring zawk. Tawngkam mai a tawk lo. I nungchang leh i chezia zawng zawng hmangin naupang kaihruaiin enkawl thin ang che.

I THIIN A RIM CHUAN

Zep miah suh. I thinrimzia sawi la, a chhan hriih rawh. Mahse, midang mawhpuih ching lo la, naupang lakah tuan hek suh.

An mizia leh an nungchang sawi langin thinrim thu au chhuahpui tur a ni lo. "Thil a awm lohna tura awm a, pindan hnawk rup mai hmuh hi thinrimthlak ka ti. Tukverh kawngkhar hawn a, pawna paih chhuah vek tak a ni ka nâp..."

"Unau insual hmuh hi thinrimthlak ka ti takzet a ni. Insum harsa ka ti tak tak a ni. Unau insual ka remti hlawl lo..." tiin i thinrimzia leh i thinrim chhan kha sawi rawh. Mahse, an sualzia leh an dik lohzia...erawh chu sawi a tul lo. Heng thil pawimawh tak pathum hi chhinchhiah rawh -

- 1) Naupangin an tithinrim thin ang che.
- 2) Thinrim hi zahthlakah ngai lo la, inchhirawmah ngai suh.
- 3) Rilrua khat liam phul chhuahpui chu a thiang. Mahse, midang tana pawh tur leh midang mawhpuh pumpelh tur a ni.

NAUPANG MAWHPUH SUH

*Miin a tawngkam chhuak rah chu a seng ang a,
Ama kut thiltih ngei chu a hnenah hlan a ni ang.*

Thufingte 12:14

“Thil tihchhiat i va han ching phiangsen em! I va han fimkhur lo lulai em! Thleng tha i tihchhiat zel chuan kan tlin dawn em ni? Hman ni lahin i pa tarmit i thlah keh chhe vek pek. Engkim tihchhiat tak zel chu, thaw a va han veng lo lulai em...” tiin Tluangi’n a fanu a hau hrep mai a.

Duhawmi chuan a hlau kher mai. Thlabar leh hrihlhai takin a tap zawih zawih a. A hau nasat poh leh a thinrim a sosang zual zel a. A thiamthu kamkhat leka a sawi pawh phal lovin a vau bet a. Nasa taka a hau hrep hnuin ‘pindan chhuahsan daih turin’ a ti a. Mahse, Duhawmi chuan a chhuahsan duh bik lo, nilengin an inhmuhmawh phah a, an thin lah chu a rim dun em em mai lehngal a.

Duhawmi hian a tipalh a ni. A tihpalh liau liau a ni. A sual vang a ni lo va, vanduaithlak takin a chesual hlauh a ni. Tuma sualna pawh ni hlei lovah chuan an nufa tual thu a chhia a, an rilru a nain an thin lah chu a rim em em mai a. An thinrim tireh tur chuan ni hnih zet a ngai a. An chungkaw boruak pawhin a nawm loh phah tak meuh a ni.

Tluangi hian a fanu a pawng dem ngawt a. A sual vanga puhin a hau thlarawk a. Fimkhur lova ngaiin a dem a. A tihpalh **zaw**k buaipui nachang hre lovin a fanu a mawhpuh a, an buai **zo** ta a ni. *Anmahni ni lovin an thiltih zawk kha ngaihpawimawha ngaimawh tur a ni.* Tumah dem tur an awm lo va, dem a tul hek lo.

SUAL NGAIHHNATHIAMNA

*Chhanna nemin thinur a tikiang thin a, tawng
huatthlala erawh chuan thinur a chawk tho thin.*

Thufingte 15:1

“I pain bawngnhnute in tur a nei dawn ta lo a nih hi. Mahse, i tihpalh niin ka ring. Kan bawngnhnute zawng zawng pawh hi baw palh vek mah se kan chhiatphah chuang lovang. Tun hnua fimkhur phah nan i hman ka beisei...” tiin Thangpuii chuan bawngnhnute bua chu puanchhiain a hru fai a. A thin a rim lo. Thakimi a dem lo va, a ringhlel hek lo.

Thakimi chuan pawl a ti em em mai a. “Ka nu, min ngaidam rawh. Ka fimkhur tawh lo palh a ni...” tiin inthlahrung takin ngaihdam a dil a. A nu rin ang ngeiin tun hnua fimkhur tumin rilru a siam a. Thangpuii hian a hrethiam a, kawng tha a kawhnmuh a ni. A ring ngam a, a insiam that phah a beisei.

Uire nu den hlum an tum-i hnenah Lal Isua’n, “Hmeichhia umahin thiam loh an chantir na che nge? Kei pawhin thiam loh ka chantir lova che. Kal la, tisual leh tawh suh...” a ti a. A rethiam a, tisual leh tawh lo turin a ring ngam a, a beisei bawh. Inrin ngamna hian mi thinlungah simna thu a sawi a, insiam that luhna a thlen bawh.

RINGHLEL SUH

Fate nena inkungkaihna hi inrintawwna hruia thlun zawm a nih loh chuan a derthawng thin. Ring ngam lova i hrilh nawn sek chuan a thin a rim ang a, a haw mai ang che. Ring ngam lova an thiltih i vil khir kher chuan an theihna leh remhriatna pawh hmang hlei thei lovin an khawlo mai ang. Ring ngam lova an tih ai i tih zel phei chuan engmah an thiam thei lo ang a, mawhphurhna lak harsa an tih phah mai ang.

INTIAMKAMTIR SUH

“Ka ti ang ti rawh”

“Ka ti ang, ka nu”

Intiamkamtir hi rinhlelh vang a ni. An intiam ang chauh an ngaipawimawh a, thahnemngaihna an tlakchham phah thin. An zelthel phah a, an intiamkam loh chuan an ngaihsak lo thung thin. A thil zirtir tha lo tak avang hian naupang intiamkamtir hi sim tlak a ni.

Intihhlimna hmuna hruai tura i intiamkam chuan khua a chhe palh thei a, rokhawlhna dangin a tlakbuak thei che a ni. Mahse, naupang chuan, “I intiam tawh alawm,” tiin ngenngawl takin an nawr lui mai ang che. I intiam ang i tih puitlin loh chuan naupangin an rinhlelh phah che ang a, a pawl hle ang. Intiamkam chin hi a fel tawh lo.

SAWISEL SUH

Naupang sawisel hi inngaihnephah nana an hman avangin pawl tak a ni. An insit phah a, i sawisel ang tak tak nia inngaiin an chhiat hlen phah thei. Sawisel i chin viau phei chuan naupangin

anmahni inrinhlelh phah nan an hmang ang a. an theihna hial pawh chhawr tangkai hlei thei lovin an nikhua loh phah thei. Midang dik lohna an hmuh awlsam phah a, midang an rinhlelh phah thei bawh.

“I darah i lu a invuah ngur mai a, a phawng hlul lo hi a va han mak tak em! Engkim theihnghilh tak vek mai chu...Tuk khat chu thawh i hai ang a, i la thi bul mai hmel a ni...”

He tawngkam hian naupang a siam tha lo. Naupangin an thinrim phah a. Nu leh pate an huat phah a. Phuba lak duhna rilru hial an put phah thei bawh. Inhnok thiam tak niha nu leh pate hnok hrep duhna te, *pisto*/kah thiam tak niha nu leh pate kah thluk tawp duhna hialte pawh an neih phah thei a ni.

Ka naupang lai chuan ka zai ve thin a. Ka thiam lem lo ni tur a ni. Ka thianten min nuihzat a, min sawisel thin a. Mahni insitna ka neih phah a, ka zak ta a. Mi hriata hla sak ka ngam lo va, ka len hnu thlengin ka zai loh phah der a ni. Ka thiam lohzia chu hre mah se, min fuihin min tanpui thei a. Chu chuan hmasawna kawngah min pui nasa hle ang. Naupang sawisel pawizia hriain pumpelh hram ang che.

MEI NEI TAKIN SAWISEL SUH

Tawng chhia a ni a, sim tur a ni. Naupang thenkhat chuan, “Mi sual mi ti fo a ni lawm ni, ka sual reng alawm...” tiin an nute’n an hauh changin an chhang thin. Mei nei taka insawisel hi naupangin tak taka ngaiin an chhiatpui fo mai. Suala inggaiin suahsual rawng an bawl phah hlaui thin. An rilru tihchhiatna hmanraw tha tak a ni tih hriain mei nei taka naupang sawisel hisim hram a tha. Midang hriata sawisel phe chu a mualphothlak a, a zahthlak tak meuh a ni.

NAUPANG DAWP CHING SUH

Naupang dawp khanglang suh, chhimbudawi pawh ching suh. Ring ngam la, an thatpui zaw then thin asin.

Buata pa : Ka lekhathawn thlaktir che kha i thlak em?

Buata : Thlak e.

Buata pa : I thlak chiah maw?

Buata : Aw.

Buata pa : Engtizia nge dawhkan chung a ka la hmuh si.
Dawt sawi i va ching tak em!

Lekhathawn thlak tura a chah a thlak lo va. Dawhkan chung a la awm avangin a fapa dik lohzia chu haichhuakin mualpho takin a siam ta a ni. Tangkaina a awm map lo. Tumahin an thatphah lo.

“Dak Ina lekhathawn thlak tura ka chah che kha dawhkanah a la awm reng mai. Engti dan nge?” tih hi a tawk. Thil awmzia hre chungin an thiam lohzia hai lan nan dawpin chhimbudawi miah suh. Dawt sawi i zirtir a ni lek fang.

Rinawm tura i duh tak zet chuan an chhanna tur hriatsaah dawp suh. Thil awmzia hrih tha mai la, sawipui ching thin ang che. *Science subject*-a a tlin loh thu zirtirtuin an hrih che chuan dawp lovin, “*Science* zirtirtuin i tlin loh thu min hrih a, paw ka ti khawp mai, tan lak dan kawng dap tlan a tul hle a ni...” tiin sawipui nghal mai rawh.

TUILAIRAPA AN AWM PHAL SUH

Intibal suh.

Thutthlengah lawn lawn suh.

I naute tibuai chhen suh.

Saruakin vak vak suh.

Fel takin awm rawh.

Fai takin inbual rawh.

Uluk takin inchei rawh.

Taima takin lehkhha zir rawh...

“SUH” leh “RAWH” a tam lutuk a, a ngaihna hre lovin an rilru a chi-ai fo. A rilru buai lai laiin, “I va han nikhua lo tak em! I va han chhaw tak em!” tiin nu leh pa tam tak chuan diriam tak maiin an hau zui chiam thin.

“I mumal lo leh lutuk em mai. A changin thian i duh huam a, a changin i duh lawi lova. I thluakah baw ek khawro a awm em ni?”

Hei hian an buaina a ching fel miah lo. A changin thian kan duh a. A chang chuan mahni maia awm kan duh a. Kan rilru hi a inthlak fo thin tih thu hrih mai zawk tur. Ngaihdan phir neih chang a awm a, ngaihdan mumal nei lova buai chang a awm thin a ni tih hrih hi a tawka a ni.

Khuahkhirh aiin fiamthu thawha chhawncchiah an thlahlel zawk a, an thatpui zawk. Thupek aiin chithlum mum pek an hlimpui zawk a, milem ziakpui pawh nuam an ti zawk. Fiamthu thawhin kawm hlim la, an ngaina tulh tulh mai ang che.

Nu leh pate an inthural loh chuan naupangin awm ngaihna an hre lo fo. Pakhat a khirh laia pakhat a nem viau chuan lam tang an zawng thuai thin. Nu leh pate kaihhruai dan a inan loh chuan zawm tur bik hre lawi lovin an tangkhang duh hle. Naupang enkawl hnaah hian nu leh pa inlungual a ngai a, thawh dunna tha neih a tul thin.

INCHHUNGKHURAH THAMNA UM BO RAWH

Thamna hi hmanraw bawrhsawm tak, chhiatpui chi a ni. Rei lote atan lawmna an zawn phah thei a, tih tak takna

an tlakchham phah thei a, thamna beiseiin thahnemngaihna leh tlawmngaihna an hlamchhiah phah thei bawh.

“Fel taka i awm chuan Cinema ka enpui ang che...”

“I naute tha taka i enkawl chuan kawr ka lei ang che...”

“Taima taka lehkha i zir chuan kekawr ka leisak ang che...”

Thamna zawmthawpa, thamna bengtlalo leh thamna nikhualo tak mai hi naupang enkawl nan hmantlak a ni lo Thamna hian rinhlelhna a tarlang a. Beisei neih vanga tih mai a nih avangin a tlo lo. Thiltih aiin lawmman an rilruah a lian zawk a, taima taka beih fat fatna an tlakchham phah thin Chawplehchilha lawmna leh lungawina mai thlahlelin an zawmthawt phah thin.

Nu leh pa tam tak chu naupang lawm hawn lova in thleng tha ngam lo an awm. Naupang tawn i chin chuan nangmah aiin i tlawna kha an ngainain an thlahlel thuai mai ang. Engati nge lawmman pek i chin mai loh? An thiltih that hlutsak la, lawmman pe thin ang che. Lawmman pek nachang i hriat chuan an phur phah ang a, a aia thaa tih chakna neiin an taima tulh tulh mai ang.

—oOo—

Computer thil chhinchhiah tam theih rapthlakzia i hria em? Mahse, naupang kum 1 atanga kum 5 inkar hian an thluak ah *Computer* thil chhinchhiah ai daihin an chhinchhiah tam thei zu nia!

BUNG RIATNA

FAK DAN DIK

*Thu pai nuam chu khawithlar ang a ni a.
Nunna atan a thlum a.
Ruh tan hriselna a ni.*

Thufingte 16:24

Naupang fak hi thil thaa ngaiin kan inzirtir fo. Mahse, infak dan dik leh dik lo a awm. Naupang hian anmahni ngaihdan te, an thil tih an ngaihdan leh an khawvel thlir dante hnawlsak an duh bik lo. An ngaihdan chu zah la, pawisa fo thin ang che. I fak pawhin an rilru ti na zawngin fak lo la, an rilru tibuai zawngin fak lo hram ang che.

FAK AN LAWM

An thatna leh an thiltih faktlak zawng la, fak thin ang che. Mi â takngial pawhin dak an lawm a, mi fng pheii chuan an lawm thiam lehzuai. Chemkalna zawng te, theih zawng te, tui zawng te...a inang lo va, an thatna lai hmuhsak a, fak chin hi hlu tak a ni.

“I inhmeh khawp mai. I mawipui tak tak a ni...” tiin a thawmhnaw thar, a duh taka a lei leh a duh dana a thuitir chu fak la a hlim khawp ang. A thawmhnaw a enkawl uluk phah sawt ang a, inchei pawh a phur phah sawt ang a, a thatphah ngei ang.

“Naupang fel tak mai i ni...” tih hi a fuh lo. Fel tak nia a inngaih loh chuan a rilru a na dawn a ni. Naupangin hmun an phiah fai chuan naupang fel an nihzia te, an taimakzia te, an thiamzia te... sawia fak tur a ni lo. An hnathawh leh an thiltih zawk kha fak tur chu a ni. *Anmahni ni lovin an thil tha tih leh faktlak thil chu fak zawk ang che.*

Sanga pa : A balh khak nasat tehlul nen phiah fai mai theih turah pawh ka lo ruat lo asin.

Sanga : Ka phiah fai a nih hi.

Sanga pa : A bal khak teh asin le.

Sanga : Ka nawt fai vek alawm.

Sanga pa : Hna buru tak a ni.

Sanga : Teh meuh mai.

Sanga pa : Tunah chuan a fai a, hmuh a nuam kher mai.

Sanga : Fai nuam tak a ni.

Sanga pa : I tilawmawm takzet mai...

Sanga chawimawia fak hluak lovin a *hnathawh leh a thiltih a fak* a. Chu chuan Sanga rilru a tihlim a. A hnathawh a chhuang sawt a, a thil tha tihte pawh hmuin thil tha tih manhla dante pawh a hriat chian lehzual phah a ni.

Pindan siksawiin an buai laih laih a. A fapa chuan thahnemngai tak leh phur tak maiin a theih ang ang chu a ti malh malh a. A pain a hnathawh a hmuh chuan lawmawm a ti em em a, a fak ta a-

Tluanga pa : Dawhkan kha a rit teh asin. Hun sawn harsa tak a ni.

Tluanga : Ka hung sawn thei khawp mai.

Tluanga pa : Chak a ngai teh a nia.

Tluanga : Ka chak teh asin.

“I chak tak tak a ni...” tiin fak hlah se zawng Tluanga hian a ngai thiam lo mai thei. “Kan class-ah pawh kei aia chak an tam...ka thiante zingah pawh kei aia chak an tam...” tiin ngaihdan a siam ang a. A rilru a buai phah hial thei a ni. A hnathawh namai lohzia a hrih a. Tluanga chuan a thiltih chu chhuanawm a ti a, a induh sawt a ni.

“Naupang ropui tak mai i lo nih hi. I nu leh i pate tan i va han tangkai tehlul em! I tel lo chuan engmah an ni lovang. I felin i tha mang tak e aw!

“Kei tehlul chuti fakauva min ngaih ropui chuan an va nep awm em!” tiin ngaihdan fel lo tak a put phah mai thei. An fapa anga ropuia inngaiin mi dang a hmuhsit phah thei bawk. An fak ang em ema ropuia a inngaih loh chuan a lawm lo ang.

“I va han rinawm tak em! Nang ang em ema rinawm ka la tawng ngai lo. Ka chhuang tak meuh meuh che a ni.”

Amah ni lovin a rinawmna zawk kha fak tur chu a ni. “A va han lawmawm tak em! Dik taka thil tih leh rinawm taka thil tih hi ka ngaihsan zawng tak a ni...” tiin rinawmna chawimawi zawk tur a ni. Heng fakna hi pumpelh hram tum rawh-

“I va han zai thiam tak em!”

“Lehkhabu i ziak thiam tak tak a ni!”

“Thusawi i lo va thiam tak em!”

“I va fel tak em!”

“I va rinawm tak em!”

“Naupang chhuanawm tak i lo ni.”

Naupang i fak emaw i sawisel emaw an mizia leh anmahni sawi telin fakin sawisel suh. An sualna leh an thatna te, an rinawmna leh dikna te... sawi lovin sualna leh thatna te, rinawmlohna leh diknate sawiselin fak thin ang che.

Naupang fak a t̃ul lem lo. Sawisel a t̃ul hek lo, mi t̃ha ber pawhin t̃hatna an nei ve bawk. *Sualna leh dik lohna ngaimawhin t̃hatna leh dikna chawimawi t̃hin ang che. Anmahni ni lovin...fak tlak thilte chu fakin chawimawi t̃hin ang che.*

“I ropui mang tak e aw...”

“I thilphalin i va t̃ha tak em!”

“I inngaitlawm mang tak e aw...”

“I zei tak meuh mai...”

tiin *anmahni leh an mizia fak suh*. Anmahni ni lovin fak tlak thilte chu fak la, fak tlaka nun tumna neiin thil t̃ha an hlut phah mai dawn a ni.

“Ka pek tur aia tam ka pek che min hrilh avangin ka lawm tak meuh a ni. Naupang rinawm tak i lo ni. Ka chhuang tak meuh che a ni.”

He fakna hi a dik lo. “Ka pek tur aia tam ka pek che min hrilh avangin ka lawm tak tak a ni. *Rinawm tak leh dik taka thil tih hi ka ngaihsan zawng tak a ni...*” tiin rinawmna leh dikna chawimawi zawk la; rinawmna leh dikna ngaisangin a chawimawi ang a. A rinawm phah ang a. A dik phah sawt ngei ang.

Zu ruih bung bungna hmunah naupang tan zu ruih a awlsam a. Chhungkaw inngeih lohna chuan khawtlangah lungawi lohna a paw chhuak bawk. Mahni ina hlim lo leh lungawi lo chu khawtlangah buaina chawkhhuaktu an ni chawk. Khawtlang hmel lanna leh ram leh hnam hmel lanna chu chhungkuaah a ni. Naupang enkawl dan dika enkawl hi a hlu tak meuh a lo ni!

BUNG KUANA

NUNGCHANG SIAMNA

Naupang thlahthlam chuan a nu zahna a thlen thin. I fate thunun fel la, chawlhna a pe ang che.

AN PHALNA LAK CHING SUH

Nu leh pa tam tak chuan an fate zai an ngai lutuk a, an hlauhtlawn fo mai. “Vawiin tlai chauh chu min len chhuahtir rawh aw...” tiin an fate an ngen a. Mahse, naupang chuan an nu leh pate chu an ngai a, an lensan an remti lo thin. I fate chuan an thlahlel em em che a, i kianga awm reng an duh asin. An phalna leh remtihna anga khawsak i tum zawngin a fuh lo ang. An kianga awm i chakzia te, kalsan hrehawm i tihziate hrilh la. A tul vanga chhuak tur i nih thu sawi mai rawh. Fanaute chu i enkawl tur an ni. An phalna la a, an hnena inkawltir a tul lo. A tha hek lo. Thil awmzia hrilh ching la, hriatthiamna kawngpuiah i hruai a ni mai. “Mi ngen chuan *ka chu-ti ka kha-ti* ang che...” tiin mi thenkhat chuan an fate an rikrap thin. “Ka ngaihsak lo ang che...Ka hmangaih lo tawp ang che...ka khawngaih lo ang che...an ti thul. A fuh lo. Heng tawngkamte hi an fate sawithaih nana hmang mai an ni lo. An fate’n an khawngaih loh a, an hmangaih loh a, an ngaihsak loh hlauin an rilru a him lo a ni zawk fo. Naupang duat tak chuan an duatsual a. Thenkhat chuan an hmangaih luatah an tichhia a. An duhsak luat vangin naupangin awm chin tawk an hre hek lo. Chin tawk neia duat a tul a, awmze neia duh sak a ngai a, puitling taka enkawl a hlu.

THUNUN THA RAWH

Naupang thinlungah chuan atna a bet tlat a. Mahse, thununna tiangin hla takah a hnawt kiang thin.

Thufingte 22:15

Nu leh pa tam tak chuan an fate سوالنا leh dik lohna thup an ching. An awmdan fel lo ngaimawh ngam lovin an tikhawlo thin, Puithiam *Elia* chuan a fate سوالنا hre reng chung a khap loh avangin Pathian anchhia a hmabak a ni.

“Lalpa chuan a hmangaih chu a thunun thin a, fa a lawm apiang a vaw thin.”

Hebrai 12:6

Pawisak tur an pawisak a, ngaimawh tur ngaimawh nachang an hriat nan thunun an mamawh a. Tha leh tha lo, dik leh dik lo, pawl leh pawl lo thliar fel thiam turin thununna an mamawh em em a ni tih hriat a tul. “Ka nu hmuh ka duh ber” tia a hrih avangin a duh ang takin a bulah a nu an hruai a. Engmah sawi loin a nu bengah a seh chawt mai a. A hmutute chuan mak an ti a, rapthlak an ti. Khaihlum mai turin a nu beng a sehsak tlat mai chu a mak a, a rapthlak a ni. A naupan laia mi thil a ruk changa a nuin a zeppui avang leh kawng tha a kawhmmuh loh vanga soal zual zel a, thihna khawp pawl khawih ta a nih vangin a nu chungah a thinrim a, a nu a hua a ni.

Chhungkaw dan zam that a tul hle a ni. *Cinema Hall*-a kal an thlahlel viau thin a. Khap beh theih loh chin pawh a awm thin. *Sikul*/chawlh laia an kal chu hriatthiam a tha a, *Sikul*/kal laia kal lo tura dan siam pawh a tul. Mahse, dan siam hnu pawhin an hrethiam lo va, nu leh pate an nawr luih chang a awm thin. An nawr luih che chuan heti hian chhang ang che -

1. *Cinema Hall*-a kal a chak chhan sawipui phawt rawh. “Vawiin tlaia en i chak hle mai ti rawh.”
2. In chhungkaw dan sawipui leh rawh. “*Siku*/kal nia en kan remti lo a nih kha.”
3. A rilru damna tura kawm a tul. “Inrinni tlaiah zawng a rem mai ang...”

A la lungawi loh fo chuan heng tawngkamte hi an tangkaiin a rinawm -

“Kan dan siam i hrethiam lo ti rawh.”

“Kan dan siam hi awm lo se i duh hle mai ti rawh...”

“Ni tina *Cinema Hall*-a zalen taka kal ti chak i rawh...”

“I puitlin hunah zawng i duh dana thiltih a la rem ang chu.”

An unau an intithiam lo fo thin a. Kut hial an inthlak chang a awm thin. Hau mai lova nun dan dik leh tha zirtir a hlu.

“I thin a rimin i haw hle a ni thei a. Mahse, kut inthlak hi a dik lo.”

“Insum harsa ti khawpa kutthlak i chak chuan i unau chung a kutthlak lovin thing hi i unauah chan la, vawm hlauh rawh.”

“I unau lem zia la, ral atangin a lem chu vawm mai ta che.”

“Mut a hun ta” tih tawngkam pawh hi “Naupang te si, i meng rei lutuk, mu tawh rawh” tih ai zawngin a pawm nahawm zawk.

“Vawiin atan chuan *TV* en hun a tawp ta rih” tih thu pawh hi “*TV* in en rei tawk ta, duhtawh tawh rawh u” tih ai zawngin pawm a nuam zawk.

Tawngkam maia thunun sen rual an ni lo. An thiante nena an infiam hlim lai chuan tawngkam tha a thlem hawn chi an ni lo fo. “Duh lo mah la, haw tur ka ti alawm...” tiin vaukhan ngawt mah la, a tha taw lo. “Haw a hun tawh, a tlai der tawh alawm...” ti la, a banah kaiin hruai hawng mai ang che.

A rilru zawng zawng a hmin chiah lo a ni thei. “Infiam i la kham lo tih ka hria. Rei tak la infiam pawh i chak tih ka hai lo. Mahse, vawiin atan chuan a tawh rih. Kan haw phawt hi a tha a ni...” thil awmzia sawipui a, kaih hawn hi chu an hrethiam chhawm ve mai.

Nu leh pate chung a kutthlak an ching viau. Ngaimawh tur. An rilru a nawm loh phah thei a, thungruh mai hlauhthawanna neiin an buai phah thin. Nu leh pate tan pawh a thinrimthlak a, a huatthlala duh hle a ni.

“Kut inthlak loh tur. Kut inthlak hi ka remti lo” tiin hrih la. “I thin a rim dan chu min hrih mai rawh. I thin a rim chuan kutthlak lova sawi tur...” tiin nun dan tha zirtir an mamawh.

Banga thil zia an ching viau, nu leh pa tam tak chuan an la runthlak em em a, an fate an hauh phah hrep thin. “Banga thil i ziah leh chuan i tihmelhem ang. I zia sa hrukfaina tur puanthem karawn la ang e” tiin a hrukfaina tur pe mai rawh. A tih dik loh a hria ang a, a hrukfa leh avangin a inchhir lo mial dawn asin. Thil dik lo an tih hian inchhirna nei lova insiam tha tura enkawl a tul.

“Lehkha puan pathum karawn la e. Hetah hian i duhzawng zia ang che...” tiin lehkhapuan pe la. ‘Ka lawm e’ tiin lawmthu a hrih che ang a. Hlim tak leh lawm takin lehkhapuanah chuan a duhzawng a zia malh malh mai ang.

MAWHPHURHNA PE THIN ANG CHE

An naupan laia mawhphurhna pek nachang i hriat loh chuan an nikhua loh phah ang a. Mawhphurhna lak nachang hre lovin mawhphurhna an la tha ngam lo mai ang. Mi dang ngaihdana innghatin mahnia thutlukna siam tha hlei thei lovin an khawsa hlen mai thei baw. Mawhphurhna pek nachang i hriat taw. Loh chuan anmahni inring ngam lovin an nep hle mai thei. *Naupang, mawhphurhna pek hi nu leh pate mawhphurhna a ni...*

Mawhphurhna laktir hi samkhai lo tak a ni. Tih tur i hriat vek chuan tha takin an ti mai ang. Mahse, anmahnia tih nachang an hriat phah lo. Tih tur dap thiam a, tih dan thiam tura enkawl an mamawh. Taima tak ni mah la, i fate i hmangaih tak zet chuan an tih ai ti zel lo ang che.

An zawhna chu 'aw' tia chhan theih ni mah se thutlukna an siam dan kawng dapsak ching rawh. Ei leh inah artui chhum nge an duh artui kan. Thingpui nge an duh thei tui. Kan nge an duh chhum... zawtin an duh thlantir nachang hre thin ang che. Duh an thlan chuan mawh an phur nghal a. chanvo an nei ve a ni.

"I ngaihdan chu tha ka ti."

"I duh dan a ni e."

"I duh dan a nia maw."

"I duhthlanna innghat a ni."

"I duhthlanna chu ka hnial bik lo..."

Heng tawngkamte hi an lawm a ni. Duhthlanna remchang an nei a, duh thlang tura rin ngamna chu an lawmna tizualtu a ni. Thu zawmtu, thupek dawngtu leh mi thu thua awma khawsa nih zawng an duh bik lo.

DAWT SAWI

Daw heh tak fa neih duh an awm lo ve. Mahse, *nu leh pa tam tak chuan an fate dawt sawi an zirtir thin*. An faten thudik an sawi changin an hau va, an hrawk leh hrep thin.

Hruaia : Luaii hi naupang te si, thu a awih lo va, ka huat zawng tak a ni. Ka thu a hnial leh vaih chuan ka vel hrep ang.

Hruaia nu : I ti ang lo em mai. Naute chungah rilru tha lo an pu ngai lo.

Hruaia : Vawi khatmah ka thu a la awih lo va, ka la vel ngei ngei ang.

Hruaia nu : Eng ti tiha chutiangte ka kianga i sawi ngam le! Chutiang thu ka kianga i sawi leh zawngin ka ...hrep ang che...”

Hruaia hian a nu kiangah a rilru dik tak a sawi chhuak a. A nu erawh chuan a hrethiam lo va, a lo hrawk hrep mai a. Hruaia a vau bet der mai. Eng nge a rah?

Hruaia chuan a nu kiangah a rilru dik tak a sawi ngam loh phah a. A rilru ni chiah lo, dawt thu - a nu hriatthiam tur a dap tan a. A nu hauh pumpelh nan dawt a sawi phah ta der mai!

Thudik a nu kianga a sawiin a nuin a hau va, sawi tawh lo turin a vau bet rawl nen. Hruaia tan a ngaihna a awm lo. Rinawm tura i duh takzet chuan i huatzawng mah ni se thudik an sawiin hauin vau bet suh. Thil awmzia sawipuiin kawng tha kawhhmuh thin ang che.

An dik lohna i hmuhin thiam loh chantir nan dawpin chhimbudawi suh. A nihna tak, dik tak an sawi ngam loh phah ang a. Dawt sawina kawng i dapsak a ni mai. Thil awmzia hriha kawng thaa kaihhruai a tul a ni zawk.

A pa naupang lem leisak a tichhe palh a. An hriat chhuah a hlauin a thukru a. Mahse, a pain a tichhia tih a hmuchhuak ta hlah mai a-

Dawli pa : Khawiah nge i naupang lem?

Dawli : Khawiah emaw a awm ang.

Dawli pa : I khalh ka hmu lohna a rei tawh a ni.

Dawli : A awmna ka hre bik tawh lo.

Dawli pa : Zawng hmu rawh. Ka hmu duh a ni.

Dawli : Mi'n an ru a ni ang.

Dawli pa : I daw heh leh lutuk em mai! I tichhia a nih kha. Thukru bo angin engtizia nge i insawi thlak rawk? Ka hmu vek. Ka thil huat zawng ber chu dawt sawi a ni. Mi daw heh tluka huat ka nei lo.

Dawli hian that phah tak maw? Dawt an sawia daw heh anga ngaia hauh hi an haw em em thin. An sual vang ni lovin an hlah vangin thudik an sawi ngam lo fo. A pa hian a hauh hrep a hlau a. Chuvang chuan thudik a sawi ngam lo mai a ni.

Vehthlem a, dawpa chhimbudawi vak vak ai hian an rilru dam dan leh an thatpui dan kawng zawnga enkawl a hlu zawk. A hnuai a tawngkamte hi hman ni se Dawli hian a that phah ngei ang -

"I naupang lem chhia ka hmu a."

"A tlo lo hle mai a."

"A man tam nen, a tihzia loh hle mai."

"Tichhiat palh chang pawh a awm;

Mahse, fimkhur zawka enkawl a tul a ni..."

Dawli tan chuan a thindamthlak hle ang. A tihsual leh a dik lohna pawh a pa kianga sawi ngam a ni tih a hrechhuak

ang a. Pehhela dawt sawi a òul lo tih pawh a hmu fiah ngei ang. Harsatna neih hunah pawh a pa kianga engkim sawi ngamna rilru a put phah ang a. A bungrua uluk zawka enkawl tur a nihzia pawh a hria ang a, a fimkhur phah ngei ang.

RUK RUK

Mi thil an ruk chuan rukhmang anga puh a òul lo. Rukhmang anga inngaia a sual hlen pheii chuan a pawii em em a ni.

“Rukhmangpa.”

“I va han sual tak em!”

“Eng vanga ru ngei i nih?”

“Rukruk hi ka huat zawng tak a ni...” tiin rukhmang, misual...an nih thu sawi duah hluah lem suh. An ruk chhan leh an sual chhante zawta dawp dawp tur a ni lo. An sualzia leh ruk òhat lohzia thiam taka sawi teh chiam pawh a òul hek lo.

“I zungbun kha i ta a ni lo. A neitu pe leh rawh” ti mai rawh. A ruk tih hre chungin dawpin chhaih buai lem suh. I iptea i pawisa dah a ruk pawhin heti hian ti la, a sawt hle ang -

“Ka iptea i pawisa lak kha mi pe leh rawh.”

A la ngei tih hre chungin a lak leh lak loh te, a sualzia leh a thiltih dāng dang sawi a ngai lem lo. A pawisa tawh lo’ a nih chuan na/ring deuh zawkin sawi nawn mai la, a pawisak khawpin sawi rawh.

“I pawisa mamawh thu min hrilh lo chu pawii ka ti khawp mai.”

“Pawisa i mamawh chuan òha takin kan kiangah sawi òhin ang che.”

Heng tawngkamte hian an thiam lohzia a hai lang a. An tih dik loh chu an nu leh an pate an harsatna an hrilh lo kha a ni tih an hriatchhuah phah a. An insiam that phah a ni. An pawisa lak an hmang zo hman tawh a nih chuan thil awmzia sawipui a t̃ul. An lak zat kha an mamawh i pek thin atanga rulhtir dan kawng dapsak a ngai a ni. Ni khatah cheng hnih i pek thin chuan cheng khatah i tlak hniamtir ang a. An lak zah chiah chu an rulh leh vek thlengin hriatpui ang che. An thiltih tha lo leh dik lo kha i huatzia sawi lang la, paw i tihzia hrilh ang che. Naupang thenkhat chuan an nu leh pate'n an ngaihsak tawk lo, an hmangaih tawk lo nia ngaiin a rukin thil an ti a. Chu chu ngaihsaka ngaihpawimawh an duhna lantir nan a ni.

THIAN SIAM DAN

Duhthusamah chuan naupang zakzum deuh hian naupang kawlhrawng deuh kawm se a tha. An mamawh an inphuhruk tawn theih avangin a t̃angkai. Engpawhnise, an thian duhzawng kawmtir hi a hlu. An kawm atana tha lo leh an tel lohna tur pawl thliar felsak a t̃ul. An tana tha lo laka vengin an thatna tur kawng dapsak a ngai.

AN BIAK BUAI CHE CHUAN

Midang hmaah mualpho takin khapin hrawk lem suh. naupang hian hmangchang an hre tawk lo va, mi nena inbiak laklawh laia lo inrawlh ve sek an ching hle a ni.

“I ninawm teh sek. A hun lovah min be buai teh sek suh.” He tawngkam hian naupang a siam tha lo. Mi kianga tihmualpho hi naupang tan a zahthlak a, mualphothlak tak a ni. An rilru a nat phah bawk.

“Ka’n sawi zo phawt ang e. Kan sawi zawhah aw...”
 Hau mai lovin nghak rih tura hrih a tawk. Inbiak zawh veleh
 “Engtin nge ni kha?” tiin naupang chu ngaihsak la, an lawm
 khawp ang. A hmasa tur leh a hnuhnung tur te, ngaihpawimawh
 tur leh mi dang ngaihchan dante an zir phah sawt ang a; an that
 phah sawt mai ang.

RANNUNG HLAUH

Naupang hian rannung an ngainain chhah an ching khawp
 mai. A chang chuan rannung zai ngai thiam lovin an chhah lu
 deuh a. Zawhte leh uitein an bei let a, hlau leh thlabarin an tap
 chiam thin.

Anmahni mawhpuha dem mai lovin anmahni tithlabartu
 ngei kha a rang thei ang bera kawm neltir leh a tha. An hlahna
 tihreh nghal loh chu an dam chhunga an rilru dawih phahna hial
 a ni thei.

Naupang barakhaih vak te, sawi thaihte hi pawt tak a
 ni. An dawih phah a, an rilruin a chhiat phah bawk. A zirtir
 tha lo tak avangin naupang sawi thaih leh barakhaih hi chu
 sim tlak a ni.

UNAU INITSIKNA

Thuthlung Hlui Bua *tualthahna* lang hmasa ber chu *Kaina’n*
 a unaupa *Abela* a that ta mai kha a ni. An thilpek chungah
 Pathianin a unaupa duhsak zawka ngaiin a that ta mai niin a lang.

Esauva leh *Jakoba* chungchangah unau inngeih lohna leh
 inhriatthiam lohna kan hmu bawk. *Josefa* pawh a unaute’n an
 thik a, thah mai duhna khawp thinlung puin an huatrawn a ni.

Nu leh pate chuan angkhat veka hmangaiha duhsaka inngaihna nei mah se naupang chuan vuina tur apui an ngah em em tho. Hmangaih bik, duhsak bik...ngiatin buaina an chawh chhuak chamchi thin.

Fa pahnihna i neih hunah fimkhur hle ang che. Nausen chauh ngaihsak a, hmangaih bika ngaiin a u zawk chuan a huat phah mai thei che a. A nau chung a tuanin a nau a huat phah hial thei a ni.

Siama-te unau pawh an buaipuiawm khawp mai. "Ka nau chauh in buaipui a. Kei chu engmah min pe ve lo," tiin thinrim teuh chungin a nu kiangah a sawi chhuak nghe nghe a ni.

A nau pian champha lawm ni a ni a. Mi zawng zawngin a nau an ngaihsak a. Thilpek tam tak nen an rawn en a. A u thin a rim a, a lungawi ta lo a ni.

A sualzia leh a thikthu chhiatzia te...sawia hau tur a ni lo. I hmangaihzia leh i ngaihsakzia pawh sawi a tul lo. Thilpek a dawn tamzia leh a nau aia a nihlawhzia sawi a tul map lo.

"Thilpek tam tak dawn i duh ve ti rawh.

I pian champha a lo thlen ve hunah i dawng teuh mai ang."

A rilru a hmuhsak a, a dinhmun hriatpuia thil awmzia a sawipui vangin Siama rilru pawh a hlim sawt a. A pian champha thlen hlan a nghahhlel phah sawt nghe nghe a ni.

Thirsakawr chung a chuang lai an thlir thap a. Mahse, Kunga chuan en pawh a en ve duh lo. Kil khatah lunghnur zetin a thu a, a thin a rim em em a ni.

A u a thik a ni. Zalen taka thirsakawr chung a chuan avangin a thinrim. Engtia tih chi nge ni ta ang le?

"I len hunah chuan i u ang hian thirsakawr khalhin i la tlan ve par par dawn a nia."

Len ve hlan a nghakhlel ang a, a phur phah sawt mai ang. An upat dan azirin chanvo leh mawhphurhna pek a ni a. Hei hi naupang chuan an hrethiam lem lo. Thil kalhmang sawipui a, hrilh an mamawh a ni. Hriatthiamna hi hmanraw tangkai ber a ni.

"I nau hi i duh lo ti rawh."

"A chungah i thinrim ti rawh."

"Awm lo tawp se i duh ti rawh."

"Nangmah maia awm i duh ti rawh."

An unaute chungah an thinrima rilru tha lo an put chuan an rilru sawipui mai tur.

"I lungawi loh chuan min hrilh zel ang che aw."

"I thin a rim chuan ka kiangah sawi zel ang che aw."

Heng tawngkamte hi hrem leh sawisel ai zawngin naupang tan a thlanawm fe a ni.

I bula an awm chuan ngaihsak la, hmangaihna chu thu mai ni lovin chetziain lantir ang che.

Lala i kuah reng laia Liani i buaipui chhen zawngin Lala rilru a na ang. Kuah hle hle la, titipuiin kawm hlim rawh. I pawm lai chu rilru thlamuang taka awm turin ngaihsak thin ang che. Pawm leh puak ngawt hian an mamawh a phuhruk lo tih hriain i nau awm lai chu i rilru leh i thinlung pe ang che.

NGAIHDAN

Naupang hian ngaihdan fel lo, dik lo, tha lo tak mai an nei fo. Nu leh pate tan chuan hau mai lovin tanpui dan kawng dap a ngai thin.

- Puia : Ka mawl tak tak a ni.
- Puia pa : I mawl lo.
- Puia : Ka mawl a ni.
- Puia pa : I mawl lo. In sikulah pawh a ti tha pawl i nih kha
in zirtirtu pawhin fing a tih hle che kha.
- Puia : Engtin nge i hriat?
- Puia pa : Min hrih alawm.
- Puia : Ka awih lo. Mawl mi tihzia pawh a sawi fo
- Puia pa : A fiam mai mai che a ni ang.
- Puia : Ka mawlzia chu *result* atang pawhin a Chiang em'
- Puia pa : Zir nasat deuh a tul a ni mai alawm.
- Puia : Ka zir nasat pawhin a sawt chuang lo. Ka thluakin
a tlin ve lo alawm.
- Puia pa : I finzia chu ka hria alawm.
- Puia : Kei pawhin ka fin lohzia chu ka hai bik lo
- Puia pa : (*a insum zo ngang lo va*) I mawl miah lo.
- Puia : Ka mawl Chiang em'!
- Puia pa : (*A hma aia ringin, thinrim teuh mai huan*) I mawl
hlawl lo, *mawl leh lutuk che hian*.

An ngaihdan hi dik lova puha thlaktur mai theih a ni lo
fo. An ngaihdan chu nghet takin an pawm a, sawisel leh a dik
lohzia hrih pawhin an tang ve tlat thin.

- Thanga : Ka mawl a ni.
- Thanga pa : (*la thutak zet maiin*) Mawlin i inngai tak tak a
maw? Fel hlein i inngai lo maw?
- Thanga : Ngai lo.
- Thanga pa : Chuti, i rilru a hrehawm hle thin ang maw?

Thanga : Aw.

Thanga pa : In sikulah pawh rilru buaina i ngah hle ang maw. Tlin loh palh te i hlau ang ti rawh. Tha lo taka tih hlauhnaate i nei thin ang ti rawh. In hotuten an koh che pawhin i rilru a buai ru thin ang maw. An zawhna i hriat pawhin i chhang fumfe hlei thei lo thin ang ti rawh. Engmah sawi lova ngawih mai maite pawh i ching thin ang ti rawh. I chhanna a dik loh palh tumin i thianten an nuih che a ni lo maw?... (*Heng zinga a eng ber emaw hi a dik chuan a sawi chhuak mai ang*).

Thanga pa : Ka ngaih ve dan chuan naupang fel tak i ni a. Mahse, ka ngaih loh ang takin nang chu i inngai a lo ni (*a pa thusawi chuan inrinhlelhna a neihtir mai thei. A ngaihdan dik tawk lo awma hriatna neiin sawi zawm pawh a thlahlel tan mai thei*). "*Ka pa meuh pawhin fela mi ngaih zawngin ka inngaih dan hi a fel tawk lo a ni awm mang tak e aw,*"tiin ngaihdan a nei mai thei.

Thanga : Ka vanduai thei em alawm.

Thanga pa : Vanduai thinin i inngai tak meuh maw?

Thanga : Inngai thin teh reng mai.

Thanga pa : In infiam chang pawhin vanduai mai hlauhna neiin chak lo zawk nih hial hlauhna i nei thin ang ti rawh.

Thanga : Chutiang chuan alawm ka ngaih thin.

Thanga pa : Sikulah pawh i thiam viau ni chuan zirtirtuin engmah an zawh loh che i ring thin ang ti rawh.

Thanga : A dik chiah.

Thanga pa : *Homework* i tih loh chang phei chuan zirtirtuin a zawt ngei chea ringin i hlauthawng thin ang ti rawh.

Thanga : Teh reng mai.

Thanga pa : Sawi tur dang tam tak pawh i hria ang ti rawh.

Thanga : Teh meuh mai... (*a sawi teuh mai ang*).

Thanga pa : Vanneihna leh vanduinah chungchanga i ngaihdan hriat hi ka chak khawp mai. Vanduinah leh vanneihna anga i ngaih thil engpawh lo thleng se min hrih zel ang che aw...Kan sawi dun thin dawn nia.

Hei hian ngaihdan a sawhsawntir phah nghal lo mai thei. Thil awmzia erawh chu a ngaihtuah phah ang a, a hmuh chian phah ngei ang. Amah hrethiama ngaina tak nu leh pa a neih vanga a vanneihzia pawh a hmuchhuak ngei ang.

An ngaihdan sawipui la, i ngaihdan sawipui bawh rawh. An ngaihdan dik lohzia te, an inngaihdan dik lohzia leh...thil dang dang chu sawipui a tul lo An duh hek lo.

An ngaihdan chu dik lo pawh ni se a dik lohzia hrihlin simtir tum lem suh. Tan an khawh tlat ang a, an sawh nghet tulh tulh mai ang. An ngaihdan chu an ngaihdan a ni a. I ngaihdan chu i ngaihdan a ni. Sawi dun mai ula, ngaihdan tha hmuchhuakin a ngaihdan chu a la sawhsawn mai ang.

KA LAWME

“Ka lawm e, ti rawh”

“Ka nu, ka lawm e”

Naupang nungchang siam tha turin thupek leh zirtir a tawh lo. Midang entawnin nun dan an zir ber. Lawmthu sawi nachang hre tura i duh takzet chuan lawmthu sawi nachang hre phawt mai rawh.

Thil an pek che leh an tihsak chein lawmthu hrilh la. Miin thil an pek che emaw an tihsak che emaw pawhin lawmthu sawi thin ang che.

I chezia, i tawngkam leh i awmdan tinreng kha naupangin an entawn a. *Naupang siam tha turin thahnem i ngai tak meuh a nih chuan insiam tha phawt mai rawh.*

Lawmthu sawi nachang i hriat zawngin zirtir ngai lovin lawmthu sawi nachang an hre mai ang. Nangma lam inen hmasa phawt mai rawh.

THATCHHIAT

Taima tura i duh takzet zawngin thatchhiat zirtir suh. Thinrim chung a hna an thawh phal lo la, an hnathawk lai hauin hrawk hek suh. Mihring sum hlu chu taihmak a ni a, thatchhiat zirtir hi thil pawl tak a ni.

Nu leh pa tam tak chuan an fate hna thawk turin thinrim khawpin an hrawk fo mai. An hnathawk tui lai thinrim khawpa sawisel lah an sim mawh hek lo.

Thinrim chung a hna thawh chu a hahtlak a, thatchhiat phah a awl thin. Rilru na chung leh thinrim chung a hna i thawhtir fo chuan thatchhiat i zirtir a ni der mai! Hnathawh chakna a bo phah a, tuina loh phurna a bo phah a. Thatchhiatna a thlen thin.

—oOo—

*Thasaa piang kan awm lo va,
Kaihhruaina aṭanga puitling kan ni.*

BUNG SAWMNA

SIKUL LAM

*Tu leh fate hi upate lallukhum an ni a,
fanaute ropuina chu an pate hi an ni.*

Thufingte 17:6

AN SIKUL KAL TUR

*“I pen i theihnghilh leh pek. I va
han haihawt tehlul em!”*

*Chhunah i chaw pai ei theihnghilh
lo hram ang che aw.*

Mang i va han ti ang tak em!”

Rilru nuam lo leh thinrim chung a sikul an kai chuan an zirlai an ngaihtuah tha thei lo. Sikul kal a nawm loh phah a, zirnaa an tuina hial pawhin a tuar thei.

Hlim taka kal turin thlah liam la, sikul kai nuam an tih phah ang a, an zirlai an tuipui leh zual thei ang.

SIKUL AṬANGA AN LO HAWNIN

Ngaihsakin ngaihven la. An zirlai leh *Homework* an neih leh neih lohte zawt thin ang che. Sikul lama lawmna leh harsatna an neihte sawipui fo an mamawh.

Lawmman an dawn pheï chuan chawimawi thiam a ngai a. Lawmpuia ngaihsak a òul a ni. An *result* pawh a chhia emaw a òha emaw enpui a, sawipui fo a òul.

An sikul kai i ngaihsaka an zirna i tuipei chuan nuam an tih phah ang a, an tui chhawm mai ang. Nu leh pate hian an ngaihven a, òahnem an ngaihpui ngei tih an hriat chuan hma an sawn phah òhin.

SIKUL CHHUAHSAN AN TUM CHUAN

Nawr luiha hauh mai tur an ni lo. A chhan dapin kawng òha zawn a òul a ni zawk.

An zirtirtu pakhatin a hau na deuh a ni mai thei.

A òhianten an sawisa òhin a ni mai thei.

An zirlai a thiam ve lo a ni mai thei.

An zirlai zingah thiam loh bik a nei a ni mai thei.

A chhan hmuhchhuah tumin kawm la, a òul pheï chuan an zirtirtute berawnin kawng dap òhin ang che.

SIKUL REPORT

An tichhia emaw an òòha emaw hriatthiam an mamawh.

“Science subject hi chu a har tih ka hria. Hriat chian a ngai a. Tih sual palh a awl a. Mahse, i tlin tawh a ni a. In exam leh hunah zawng hma i sawn ka ring.”

A zir thatchhiatzi te, a inthlahdahzia te, a thiam lohziat sawiin a dem lo. A òul hek lo. A ring tawh a, a tlin tawh a ni tih a sawi lang a. An *exam* huna òha zawka a tih a ring ngam bawh. A pa rin ang ngeia hmasawn tumna pawh a neh phah hial a ni.

ZIRTIRTU SAWISEL AN CHING

“Kan zirtirtuin min hau, ka thiante zingah mi a tiin min khak...”

“Engati nge taima lehzuala i zir mai loh? Zirtirtute chu an dik lo ngai lo. I thiam lo chhiava a nih chu. Kei pawhin ka thiam lo khawp mai che.” A nu chhanna hi naupang tan chuan a namen lo tak meuh a ni. An zirtirtu chung a thinrim mai bakah a nu chungah a thinrim khawp ang.

“I thiante zinga a hau che chu a dik lo a nih chu. In zirtirtu chu a tho sual palh a ni mai thei. Zirtirtute pawh hian tih awm loh tih palh chang an nei ve thin a. I rilru a nat hle ka ring Mahse, tuar na lutuk lem suh.”

“I thin a rim hle ang ti rawh? Theih ni se na taka khawih sawk duhna rilru hial i put ka ring. Zahthlak i ti hle ang maw...”

A rilru sawipui a, thil awmdan sawipui hi a tawh hle a ni. An zirtirtu hian midang hmaah a timualpho hi a dik lo. An zirtirtu ni lovin an zirtirtu thiltih dik lo kha sawipui a tul a. Rilru dam taka awm tura hnem a mamawh a ni.

LEHKHABU THA

Lehkhabu tha leh tangkai leisak a, chhiartir an mamawh A duhzawng ngawt chhiar lo va, an tana tha leh tangkai ngaina thei turin sum leh pai pawh sen huam a tul thin.

An tui zawng ngawt buaipui mah se an thatpui si lo. An tana tha hre lo mah se nang chuan i hria a; i ngaihsak a tul a ni. Naupan laia lehkhabu chhiar ngainat nachang an hriat chuan an dam chhungin lehkhabu chhiar an ngainat phah thin.

HOMEWORK

“I va han nikhua lo tak em! Ka buaizia hi i hre lawm ni? Nanga *homework* buaipui hman ka nih loh hi! Thiam pawh ka thiam ve lo...”

Thiam mah la an *homework* chu i tihsak tur a ni lo. Ngaihsak a, tuipui a tul. Harsatna an neih chuan tanpui tur a ni a. An bula awm pawh hi naupang thlamuanna a ni a. Thiam lo pawh ni la, i tanpui thei tho. Lehkha thiam lem lo mah ni la, i duhsak tak meuh chuan inzirna khua a la tlai lo. Naupang tanpuina khawp zir leh chu thil harsa a ni lem lo.

Homework hian anmahnia lehkha zir thei turin a tanpui, nu leh pate’n ngaihsak em em tur. An bulah nu leh pate an awm chuan nuam ti takin an zir theih phah a. *Pencil*/hmuam chung a lehkha zir tui hle an awm a, thutthleng ti buk chung a zir tha riau an awm a. Lu hiat chung a zir tui thei phian an awm baw k a.

An lehkha zir lain nungchang tha zirtir phet tum suh. A hun lo. Tha taka an zir theih nan sawisel leh tih thinrim pumpelh a hlu. In lama an zirlai i tuipui chuan sikul lamah pawh nghawng a nei thin. An zirlai ngai pawimawh la, an ngai pawimawh ve mai ang. Tuipui la, an tui phah mai dawn a ni.

NGAIHSAK AN MAMAWH

Nu leh pa tam tak chu eizawwna lamah an buai lutuk a. Khawtlang pawimawhah leh Kohhran thilah an inhmang nasa lutuk a. An fate ngaihsak hman lo khawpin an buai phili fo mai. An thahnemngaihna leh an inpekna te, an taihmakna leh an phurnate phei chu a hlu tak meuh a ni. Mahse...Pathiana an rochan, hlu tak mai hlut hman lo khawpa an khawbaw erawh chu a paw i thin.

Nu leh pa zawng zawng hian an fate tha takin enkawl chu ni se khawvel hian a hmel mawina a thup phal lo vang. Tha taka lehkhah zira thiam thei tura an duh teh lul nen; an ngaihtahin an hlamchhiah lu deuh fo mai.

An zirlai i tuipui a, ngaihsak nachang i hriat zawngin an zirlai tuipuiin an ngaihsak phah thin. An sikul kal tur chu an mamawh buaipuiin ken tur thalte sawipuiin tanpui ching la. Sikul tlai lo tura chaw eitir nachang hria a, hlim taka i thlah liam zawngin nuam a tiphawt ang.

Sikul banah nilenga a hun hman dante sawipuiin a hmabak thilte sawipui ching la, an sikul chanchin te, an zirlai te, an *homework* te...sawipui nachang i hriat zawngin i ngaihtuahawm lo ve

An *uniform* te, an zirlaibu te leh sikul lama an mamawh thil a hun taka buaipui i chin zawngin dem rual i ni lo Ngaihsak an ngiat a, ngaihsak an phu a ni. Ngaihsak nachang i hriat phawt chuan an mamawh i puhruk a ni der mai!

BUNG SAWMPAKHATNA

THIL PAWIMAWH DANGTE

An taksa chea insawizawi an mamawh a, naupang tan chuan infiam hi hna tha a ni. An harhvan phah a, an tisa a mam phah a, an chak phahin thil tam tak an zir phah thin. A pawimawhzia leh a tangkaizia hre chungin hreng tawngkamte hi pumpelh hram ang che -

I intibal ang e.

Pindan chhung tibal suh.

I intipalh ang e.

I ninawm teh sek...

Intibal khawpa an infiam remti la, pindan chhung tibal khawpa an infiam phal la; hmuhawm ti takin thlir thin ang che. Thawmhnaw fai leh pindan fai aiin fate thatna ngaihhlut nachang hriat a tul. Puitling tan intihhlumna ni mah se naupang tan chuan hna a ni thung. Infiamna tha ngaihtuahsak la, hna tha i thawhtir a ni mai.

An pawi khawih tur vengin thil tha lo laka ven erawh chu nu leh pate mawh a ni. Midang nena an infiam hian nun dan an zir a. Thil sual tih loh phahna a ni bawk. Thu tlukna siam an zir phah a, thil kalhmang zirin an hriat phah thin. Inrin ngamna te, midang ngaihpawimawh nachang hriatna te, hmasawmna te...a nih vang hian hlutpui thiam a tul tak meuh a ni.

An infiam nikhuain intihbui an ching khawp mai. Anmahnia ching fel tura thlahthlam mai lovin an rilru lak pen dan kawng

dap thuai thin ang che. Pawna hruai chhuakin pangpar mawi takte enpui la, an buaina theihngilhin hlim takin an khawsak leh theih phah a. Theitui sem leh *sweet* pekte pawh an buaina theihngilha hlim taka an inkawm a, an infiam chhunzawm leh theih phah thin avangin zawngchhangtlak tak a ni.

ENTAWN AN CHING

Nu leh pate hnathawk lai bawh buai khawpin an thiltih ang tih ve phet an tum thin. An thiam leh thiam loh te, a tul leh tul lohte lah ngaihtuah nachang an hre hek lo. An ninawmin an ngeiawm phian a ni.

Ka tih ang apiang ti ve sek suh.

Ka kalna apiangah mi zui chhen suh.

Engmah ti mumal thei lo khawpin mi zar sek suh.

tiin hauva hrawk a awl hle a. Mahse, a tha lo. An tih theih tawk dapin hmanrua pawh ngaihtuhsak thin ang che. Tichuan, an nu leh pate tih ang ti theia inngaiin an hlim ang a. Anmahni ngeia ti ve theia inngaiin an induh sawt ang a; hmasawna kawng i dapsak a lo ni reng mai.

Inzir an mamawh. Anmahni ngeia tih neih hi hmasawna a ni a. Inrintawkna an neih phah a. Mahnia thiltih nachang an hriat phah, an thatpui thin. I mit phei zawng an tlung kher lo pawh a ni thei e, i hna an tibahlah pawh a ni mai thei. Mahse, i fate thatna tur a ni miao.

AN DILCHHUT

Zawhna khirhkhan tak tak an zawt sek thin. An zawh ngai zawh nawn an ching hle. "Ninawm. Thil ho te te inzawh

inzawh mai. Ṭul pawh a ṭul lo. Nanga hriat ve chi a ni lo..." tiin nu leh pa tam tak chuan an khap bet ṭhin.

Fing leh fel taka sei lian tura i duh chuan an zawhna ṭha takin chhang ṭhin ang che. "Ka pa, hei hi khawia mi nge?" an tih pawhin "Uicho, mawngkuaa ka chum chhuah," tiin namnul mai suh.

Thil chik turin fuih la. Thil kalhmang hre turin zirtir la. An hriat loh zawt ṭhin tur chein hrilh ṭhin ang che. I ngaiha ho tak leh nep tak pawh an tan chuan a nep lo. Hriathiamna nen, dawhthei takin an rilru sawipui ṭhin ang che.

RAN VULH

Naupang hian rannung an ngaina em em ṭhin. Ṭhianah an mamawh bawk. Duh bik leh ngainat bik an nei a, kawm atan an mamawh a ni. Rannung vulh an ngena i remtih chuan a enkawl hnaah mawh i phur tih hria ang che.

Rannung i enkawl dan te, rannung i duat dan te, rannung chung a i rilru puthmang te...chu naupangin an zir a, fimkhur a ṭul tak meuh a ni. Rannung chung a kan rilru puthmang hi mahni mihringpuite chung a kan rilru puthmang a ni fo mai. Chuvangin ran in vulh chuan a ṭha zawnga naupang zirtir thei turin fimkhur a ṭul hle a ni.

KHUMLAIZAWL TITI

Kelchawngi thawnthu te, Zawlpala thawnthu te... hi khumlaizawl titi aṭanga tun thlenga inhlanhhawn theih a lo ni. Thawnthu leh thu chhia leh ṭha tam tak mai hi khumlaizawl titi aṭangin naupangin an zir ṭhin.

Zan knaw thim an hlau a, hlahh apui an ngah thei em em a ni. Nute nghenga khuma an mut hian an thla a muang a. Mut

hmunahte chuan an rilru an sawi chhuak thin. An thil hlahu te, an duhthusam te, an rilru kaptu leh an thil veite an nute an hrih a. An dinhmun hria a, thlamuan a, tanpui a tul.

Pi pute angin thawnthu hrih lo pawh ni se, *Kristian* nu leh pa zawng zawng hian khumlaizawlah an fate Pathian Thu hrih nachang hria chu ni se chawplehchilhin a rah kan seng ngei ang. He lehkhahu chhiartu chauh tal pawh hian khumlaizawlah an fate Pathian Thu hrih se zawng Mizoram hian hma a va sawn nasa dawn tehlul em!

NU LEH PA AN INTHENIN

Naupangin an tuar ber. Belh zawk tur an dap a, Lamtang siam tumin nu leh pate an buai ve bawk a. Tichuan inbumna, intihderna, dik lo taka thil tihte chuan a umzui a, naupangin an chhiat phah thin. Pathian hminga i chhechham bawhchhiat pawisa lo pawh ni la, i fate i hmangaiha an thatna i duh vang tal pawhin inthen pumpelh hram a tha.

NUPA LUNGRUAL

*"Sawi tam leh tlang rela kan hlawh sa,
Nang leh kei chu indi bang tawh lo vang aw;
Siar lungrualah i chang dun ang."*

A chhe zawnga lungrual phei zawng a tul lo. A tha hek lo. Fate tha taka enkawl tur chuan nupaa lungrual a ngai, pakhat a khirh em em laia pakhat a zuamawm hle zawngin naupangin lamtang siamin suahsual rawng an bawl phah thin.

Naupang hmuha insual te, inhauh te... pumpelh hram tur. Lungawi lohna neih chang pawhin naupang hriat lohah sawi dun

a, chin fel hram tur. Thununna kawngah leh zirtirna kawngah lungual a hlu.

Nupa chu Kohhran khatah awm hram a tha. *Politics* leh thil dangah pawh pawl khata awmdun a tul. I nupui i duata i pawisak dan te, i pasal i duhsaka i ngaihsak dan te... kha naupangin an zir a. In nupa nun khan namen lovin nun dan a zirtir thin.

MITTHI AN AWMIN

Hrethiam lo turah ruat thlarawk suh. Tha tak leh dik takin hrilh la, a hrethiam mai ang. "A zin lawk a ni, a lo haw leh thuai ang," tiin dawtin fel lo takin thlamuan tum miah suh.

A thi a, vanrama in inhmuh leh tur thute hrilh mai zawk ang che. Naupang hian thil an hrethiam lo tura ngaiin fel lo takin dawt hrilh a awl viau. Mahse, i rin ai daihin thil an hrethiam.

KHAIKHIN CHING SUH

"Lala han hnufum em emzia hi. A awm chut chut reng mai. Thla 15 zet a ni ta a, kal pawh a la kal ve thei lo. Mi tling lo em zawng a ni lo ang chu. Kan thenawm naute chu thla 12 mi lek pawh an kal theiin an fel teh asin. Lala hi zawng ngaihtuahawm ka tih zawng tak a ni."

Mahni fa duhlai sawisel hrep te, an fel lohna lai sawia midang aia nep ang hiala sawite hi naupangin an thatpui lo. An nih anga hriatthiam a, an thatna leh felna hmuhsaka fak zir a tul tak meuh a ni.

"Keini fa ve hi zawng...*a chu ti; a kha ti...*" tiin uanah tak kan nei a, mahni fate sitin mi zingah kan sawisel fo mai. Mizo nuho titi ngaihtlak chang hi chuan mite fa aia nep, sitawm, fel lo...tak nei vek niin an ngaih theih rum rum thin.

“Lala hi ka ngaina tak tak a ni. A awm hle hle a, a dangdar ve riau a ni. Zawi zawiin hma a sawn a. A hun takah chuan a la kal ve mai ang. Min ngaina thiam a, ka chhawnchhaih changte pawhin hlim tak maiin min lawm let ve a. A ngainatawm tak tak a ni,” tiin an thatna hmuhsaka fak thiam a hlu. Kal thei lawk lo pawh ni se, a ha a to hma ve tlat.

“I nau i tluk lo leh lutuk em mai”

“I u angin fel takin awm ve ta che”

“Mi nau pawh i tluk lo ve”

An tlin lohna sawi langin midang aia nepa ngaiin fuih lem suh Midang nen khaikhin lo la, an thatna leh fak an phu lai chu fak mai thin ang che. I tan a tha ang a, naupang tan a tha bawh ang.

INNEL A HLU

Innelna hi inhriatthiamna rah a ni. An rilrua an vei thil engpawh sawi se, i huat zawng a nih pawhin hauin sawiselin khap suh. An thinrim thu te, an rilru nat dan te, an vui thu te...chu zalen taka i kianga sawi thei turin hrethiam la. An harsatna leh hlimna leh lawmna zawng zawng pawh sawipuiin hriatthiampui thin ang che.

An rilru zawng zawng i kianga an sawi remti la. Zalen taka an sawi theih nan hrethiam la. Anmahni ni lovin thil dik lo leh tha lo kha ngaimawh ching la. Thil dik lo leh tha lo sawipuiin insiam that dan kawng dappui ching ang che. An hlimna leh lawmna pawh sawipui thei khawpa innel a tul.

I ngaihsak a, i hmangaih a, hriatthiamna nena an thu leh hla i dawnsawn phawt chuan in innel thei ngei ang. Innelna rah rah chu hlimna leh lawmna te, inhmangaihna leh inggainatna te... a ni a, hlu tak a ni.

TAKSA KHAWIHIN HLUTNA A NEI

Taksa khawiha indeh hi rilru leh taksa tan a tul. Inhmangaihna, induhsakna leh inpawisakna lantirna a ni. Nausen puak reng mai hi sim a, pawma chhawnchhaih nachang hriat a tul.

Nausen thla 22 mi damdawi ina an dah chu thla nga mi anga rit, thla sawm mi anga sang a ni a. A la vak thei lo va, miin an hnaih chuan a lo inthiarfihlim thuai thin.

Mithiamin an chhui a, taksa lamah hrisel lohna a nei lo va, a rilru lama harsatna avanga buai a ni reng mai! Nu pakhatin ni tin darkar nga vel duat takin a enkawl a, *nurse* leh damdawi ina thawkhoin an pawmin an chhawnchhaih thin a. An pawm a, an fiam a, an ngaihsak em em a. Thla hnih hnuah chuan mi zinga awm nuam a ti a, a hriat loh pawh a nel thei ta hial a. A vak thei a, a bana vawn chuan a kal thei ta hial a. A taksa a ritin a thang nasa em em ta bawk.

Howard-a chu in lian pui, pindan 14 zeta tamah a nu leh a paten an enkawl a. An awmna in a fal a, midang nen an inpawh lo va. Chu bakah a nu leh a paten an duat lovin an ngaihsak tha lo hle a ni.

A puitlin tak hnu chuan a nupui leh a fate pawh khawiha deh a duh meuh lo. Zirtirtu hna a thawk a, naupang a nel lo va, naupang nel pawh a duh hek lo. A thawhpuite zinga awm nuam a ti lo va, mi zinga khawsak hlimawmzia a hre pha lo.

—oOo—

*Zirtirna dika naupang kaihhruai hi Khawivel tan
hna hmasa ber te zinga mi a ni.*

BUNG SAWMPAHNIHNA

SEX EDUCATION

Psychologist hmingthang tak, *Sigmund-Freud-a* chuan mihring rilru hi hmun zaa sawmriat emaw zet chu mipat hmeichhiatna hian a thunun ni hialin a sawi. Kan nun dan leh kan khawsak dante hi mipat hmeichhiatna hian namen lovin a thunun a lo ni.

Brchiss rama chengte chu *Brchissians* an ni a. An chhehvel mel sangkhat biala hnam dang awm chu an that mang barh a ni. Mipa leh hmeichhia chuan hmaithinghawng ang deuh hi an vuah fur mai a. An kapkar chu chik takin bih pawh ni la, mipa leh hmeichhia thlei hnan rual an ni lo.

Mipa chuan an hmaiah kekawr an ha far mai a ni ber. Hmeichhia pawhin an hmaiah pawnsen zu feng teh tlat a! Mipa serh chu a hnar sei pui mai chu a ni a, hmeichhe serh lah chu a hnar kua zu ni tlat a!

Hmaithinghawng ang mai chu an naupan lai atangin an vuah far a. Inkeusak chu suala ngaiin an ngai haw em em a ni. Naupang pawh mi hmai hlinsak lo turin an khap nghe nghe a.

Naupang erawh chuan *phal loh* chu tih an chak ve tlat thung thin. An nu leh pate khapna pawisa lova midang hmai keusak chang pawh an nei fo nghe nghe a.

Mipa chuan hnar seipui an neih avangin hmeichhia aia chungnunga inngaihna an nei a. Hmeichhia pawhin hnar an neih

loh vanga insitna an nei thung a. Mipa hnar sei pui chu an itin an awt ru hle thin.

Nu leh pate lahin *“chu ti, i kha ti... leh vaih chuan i hnar (serh) ka hlehsak ang che...”* tiin an fate an sawi thaih fo mai a. Hmeichhia chuan an sual vanga an hnar hlehsaka ngaiin mipa aia napa inngaihna an neih phah hial nghe nghe thin.

Brchissians chanchina thil dangdai tak chu mi tê an awmpui chungchang a ni leh a. *Brchissians* chu lian pui pui an ni a, fit kua zeta sang an ni. An hmeichhiate phei chu an hleitlingin an hmel a tha em em a ni. In tinin mi tê an awmpui a.

Mi tê chuan hna an thawk ve lo. In neitu nu nen nilengin inah an awm a. An duat em em a ni. In neitu pa ber chu ram lamah hna thawkin a chhuak thin a. Tlaiah in lamah a haw leh chauh thin.

In neitu pa a lo haw meuh chuan nu berin a lo ngaihsak a. Mi tê pawh hre chang lovin an nupa chuan an inlawm a. Mi tê chuan hrilhhai takin a lo thlir a. Nilenga nu ber nena hlim taka an inkawm thin avangin tlai lama hrilhhai tak maia a khawsa ziah mai chu a tuar na em em a. Pa ber ram chhuak chu lo haw leh tawh lo se a duh a, a huat phah thin. Tlai lama pa ber hawn hun te, a hmel hmuhte chu a tan chuan rilru natna lian tak a tling hial a ni.

Chaw ei khamah mi tê chu an muttir mai a. Thenkhat chuan pindan hranah an muttir a, thenkhat cawh chuan an khumah an muttir ve mai a. Mi tê chuan an nupa inchhah leh inkhalte chu a hmu a, an thawm te pawh a hria a. A thikin a rilru a na em em thin.

A rilru chu na teh mah se a sawi chhuak ngam si lo. An thenawma mite lah a hrilh ngam hek lo. A rilru a nat dante sawi chhuak se, in neitute'n an hriat hlauh chuan an hnawtchhuak

emaw an hrem emaw a ni dawn a. Chuvangin a rilru na chu a tuar tlawk tlawk thin.

Mi tê chu zanah rilru buaiin a mu fo thin a. A chang pheu chuan a mutna pindan ațangin a tho â chu in neitute mutna lam panin a kal hial nghe nghe thin a ni. Mahse, in neitute chuan a rilru an hmuhpui lo. A thawh âț chungchangah pawh a chhan an hre hek lo.

Brchissians nen chuan inkungkaihna kan nei hran lo. Kan laina hnai a ni lo va, kan inhmelhriat na hek lo. Mahse...inanna lai zawng kan ngah tak meuh a ni. In tinah mi lian leh mi tê kan awm ve vek mai. Mi lian chu nu leh pate an ni a, mi tê erawh chu naupang an ni.

Nu leh pate hian naupang rilru hmuhsak a tul a, an rilru natna leh an buainate pawh pumpelth hram tum a tha ngawt mai. Naupang ngaihsak lo khawpa nupa inbuaipui te, naupang hmuha thikawm taka inchhaiha inkhalh te...pawh hi chintawk neih a tul thin.

NGAIHDAN

Mipat hmeichhiatna kawnga tih tur leh tih loh tur inhrilh hi *Sex Education* nia ngai kan tam mai. A dik famkim lo. Nu leh pate ngaihdan hi naupang inzirma hlawk tak a ni. Nu leh paten mipat hmeichhiatna kawngah ngaihdan fel lo an neih chuan an fate chu thu tha tak tak hrilh thin mah se a sawtsawhlawt hlei thei thin lo.

RAPAWM AN TI

“Ka nu khawi ațangin nge i pum chhunga nausen kha a lo chhuah dawn?”

“I zahpuiawm leh lutuk. Chutiang nute an zawt ngai lo.”

Naupang chuan hriat duhin nu leh pate an zawt thin. Khap ngawt pawh ni la, midangin fel lo takin an hrih tho dawn. Sawi ngam lovin rapawm ti mah la, ngaihdan dik lo tak an neih phah hialna khawpin an thian leh an rual ute'n an hrih hun a awm tho thin.

Mihring lem ziaak la. Naupang awmna kawhmuhih thla kua an nih hnua nute kap kara an serh atanga nausen a pian chhuah dan hrih mai rawh. "Mi zawng zawng hi chutiang anga piang chhuak thin chu kan ni," tih pawh hrih a remchang hle a ni. A lem ziaka tha taka i hrih phawt chuan hmuhdawm ti takin a thli dauh dauh ang a, ngaihdawm ti takin a ngaihlha ngei ang.

KUM 4 AN NIH CHUAN

Mipat hmeichhiatna lamah an fing var ve tawh. Mipa leh hmeichhia pawh an rilruin an thliar thiam tawh a.

"Ka nu, Lalin ka neih ang hi a nei ve lo"
(A serh khawih chungin a kawh a)

"I zahpuiawm leh lutuk. Khatiangan i zahmawh khawih suh."

Rilru tha lo leh ngaihdan bawhlhlawh an pu lo. Thil awmzia hriat an tum zawk a ni. Nu leh pate'n khap an ching hi a tha lo.

"Kha kha mipa leh hmeichhe danglamna a nih kha. Mipa zawng zawngin i neih ang kha an nei vek a. Hmeichhia zawng zawngin Lali neih ang kha an nei vek a ni."

Lala hi a dilchhut a ni ngawt lo. Hriatchian a duh a ni zawk. Nu leh pate hian ngaihdan tenawm tak an neih vangin an zawhna an chhang tha ngam thin lo. Anmahni ang maia ngaihdan bawhlhlawh neia ngaiin an khap thlarawh thin.

Thil nihphung leh thil kalhmang tha taka chhang chung a sawipui a tul a. An zawhnate hi tha taka chhang pahin kawng tha kawhhmuhi naupang an kaihhruai theih thin. An naupan laia thil an hriatthiam chuan an puitlin thlengin ngaihdan dik an neih phah thin a lo ni.

HMEICHHE NAUPANG ZAWNG ZAWNGIN AN BUAIPUI

“Ka nu, bual inah puana thisen kai ka hmu. Engtizia nge ni?”

“Ten pawh i ten chai lawm ni. I *Homework* tha takin ti hle hle la a nih chu...”

A fanu zawhna reng reng a chhansak lo. Pehhelin thil dangah a pakai san daih a ni. Hlauthawng tak leh manganga a thil hmuh a buaipui laia ngaihsak lova a zawhna chhan loh chu a pawh hle a ni.

“Hmeichhia zawng zawng hian kum 12/14 an nihin thla tin thi an nei thin a. Chu chu nula ni thei tura an hmasawmna a ni. Thla tinin an taksaa thil tangkai lo leh an thisen chhia kha a lo chhuak a. Tichuan, thla tin puitling turin an taksa a insiam a ni. Awm nawm loh phah nan an hmang ve fo thin. Mahse, a hlauhawm lo. Hei hi chu mi zawng zawng chung a thleng, thil kalphung ve reng a ni.”

Tleirawlin thi a neih hian a thla a bar a, an mangang ru hle thin. Awm nawm lohna khawp a nih phei chuan an rilru a buai hle nghe nghe a ni. Chuvangin, thil kalphung a nih dan leh hlauhawm a nih loh dante hrihla an zawhna tha taka chhan hram a tul.

“*Than thi*” kan tih hi a fuh khawp mai. Hmeichhia hian an pum hnuai lamah nau paina tur an nei a. An taksa chu nau pai

thei turin a inpuahchah thin. Naupai theihna turin an pum chhunga thil bawlhhlawh leh tul lo chu a tla a. Nau pai hma zawng chu thla tin thi an nei a. Nau an hrin hnuin thla tin thi an nei leh bawh. He thil hi fate hrih a tangkai khawp mai.

NU LEH PATEN AN CHHANG NGAM LO

“Ka nu engtin nge nausen a lo insiam?”

Nu leh pate hahdam taka khuma muin an inpawl a, mipa chi chu hmeichhe lamah lutin hmeichhe chi nen a inpawl a. Mipa chi leh hmeichhe chi atang chuan nau chu pum chhungah a lo insiam thin. Mi dang hriat loh hlanah rilru lama inthiam lohna nei lovin, ngaihdan tenawm leh bawlhhlawh nei lova tha taka hrih a ngai a ni.

AN ZAHMAWH INKHAWIHSAK AN CHING

An zahmawh inkhawihsak lova nu leh pate hnena an hriat duh chu zawt thin tura hrih an mamawh. An taksa peng hrang hrangte an chik em em a. Thawmhnaw inphelhsak an ching thin. Thil tha lo tak ching lo turin i fate chu thil kalhmang leh nihphung hrihlin zirtir thin ang che.

ZAHMAWH SAWISAK AN CHING

Naupang zawng zawng hian zahmawh sawisak an ching a ni ber mai. Nu leh pate'n an hmuh chuan an hrethiam thei lo. Naupang lahin inthiam lohna neiin an rilru a inthlahrun phah a. Thenkhat phei chuan an dam chhungin an chhiatpui thin.

An zahmawh sawisa lo tura i duh tak meuh chuan infiamna lam ngaihtuhsak la. Lehkhabu chhiar tur

ngaihtuahsak la. Ṭhian kawma thil tihho leh hnathawhna lamah pawh an theih tawh dapsak ṭhin ang che An tih tha lo leh dik lo hmuha hauh leh hrawk aiin kawng dang dapsaka an tih loh tur ti lo thei tura an buaina kawng dapsak a hlawk zawh

Naupang te te, ka (Isua) hnenah han kaltir ula, hnar suh u. Pathian ram chu hetiang mite ta a ni si a.

—oOo—

BUNG SAWMPATHUMNA

TLEIRAWL KHAWVEL

Ṭha taka awm tura zirtir laiin an awmmawh a. Ṭha anga ngaih an hua a. Ṭha anga lan an duh hek lo. Mi sual nih an duh lo va, mi sual anga ngaih an duh hek lo. Fak an lawm lo va, sawisel an ngai haw hle a. An awm herh tak meuh a ni.

Anmahni duhdana khawsak mawlh an thlahlel a. An chungu thuneitu an do ran a, an pawisa lo lui fo nghe nghe a ni. An dinhmun hriatthiampui an ngiat a, an dinhmun dik tak hriatsak erawh chu an hlau hlum dawn a.

An rilru a buai ang takin an tawngkam chhuak a chibuh nuai a. An thusawi awmzia hriat a harsa. Engmah pheii zawng an la ni lo nain an duhtui pherh erh a. Thil an chik em em a ni. Ngaihmawh apui an ngah a, an phunchiarin an thin a chhe em em a ni. Thinrimna tur an zawng a, an thinrim reng a ni ber mai.

‘Thinglubula Zawng dan’ ang maiin a ngaihna hre lawi lovin rilru mangang leh buaiin an awm a. Naupang an ni tawh lo va, puitling lah an la ni rih si lo.

*Naupang anga biak te,
Naupang enkawla enkawl te,
Naupang anga ngaih te...*

an haw em em a, an thin a rim phah hial thin. An inngai puitling ve a. Mahse, miin puitlingah an la ngai hlei lo va. Hei tak hi an ngaimawha an haw em em a ni. Anmahnia khawsak an duh a,

intodelh an duh a. Mahse, midang rinchhanin an la khawsa ang lawi si a. An dinhmun hi a lai tak meuh a ni.

Hringnun derthawnzia an lungkham a. Dam chhung hun retheihthlakzia ngaihtuahin an chi-ai a. Thihna rapawm takte chuan a barakhaih a, Lungngaiin an rum thin. Heng an buaina hi mahni chauh buaina emaw tiin mite hriat mawlh an hlau a. An rilru a mangang a, an thla a muang hlawl lo.

“Eng mi nge ka nih?” tiin an inzawt chamchi a. Dardhlalanga an inen changte chuan “Tu nge ka nih?” tiin an rilru a buai a. An awmdan tura duhdan fumfe nei lawi lovin duh loh dan erawh chu an nei thung a. Rual ban phak loh mawlh an hlau a. Engmah lo mai nih an hlau a. An nihna tur buaipuiin an dinhmun tur an dap ruai thin.

In lamah an nu leh pate’n an thu thua awm tura an zirtir laiin khawtlangah anmahniah tih tur tam tak a awm thin a. Nu leh pate’n an mamawh an phuhruk thin a. Mahse, khawtlanga inelna leh thil tih tur tam tak chu anmahni ngeiin an tih a tul thung thin. Khawtlangah lah mawhphurhna pek ni mah se dinhmun leh nihna pek an ni rih si lo. “Eng mi nge ka nih?” “Tu nge ka nih?” tiin an rilru a mangang em em thin.

Mi neinung leh challang deuh fate chuan khawtlangah dinhmun tha an nei thuai a. Mi zah an kai a, ngaih pawimawh an hlawh a. Mahse, mi naran tan chuan beih ngial a ngai thung. Khawtlanga an dinhmun tur an buaipuina lamah in lam an thlahthlam phah a. An nu leh pate nen an inhmuhmawh phah lawi si a. Engmah lo anga an lan loh nan leh mite hriat thama an awm nana suahsual rawngbawl tate hial pawh an awm thin.

In lamah an nu leh pate laka inlak hran an tum a, an nu leh an pate thu hnialin an awmmawh a. Nu leh pate lahin thlahthlam mai an remti si lo. *‘Independence Movement’* laia buai thin

angin chhungkua a buai thin a ni ber e. Tleirawlte khawvel chu indona khawvel a ni a, a buaiin a buaithlak tak meuh a ni.

Fuih a sawtsawhlawt lo va,

Zilh a sawt hek lo.

Hauh a hun lova,

Sawisel lah a tangkai hek lo.

Indo laiin thu tha leh induhsaknain kawngro a su lo. Inhriatthiamna chauh hi hmanraw awmchhun a ni. Tleirawlho leh nu leh pate mamawh chu *inhriatthiamna* hi a ni. An mamawh ve ve a, an mamawh dan lah a thuhmun.

TLEIRAWL LEH NU LEH PATE

Fela nu : Fela hlimna leh thlamuanna tur hi ka lungkham tak meuh a ni.

Fela (14) : Ka nu zet zawng ka kham hluah hluah mai. Ka hlimna leh ka thlamuanna tur a sawi zozait hian mi ti lungngai a, ka nun a tihreawm vek mai. A mi buaipuina hian mi ti khaw lo zo vek a ni ber mai...

Saimami nu : Ka fanu neihchhun a ni a, a kianga awm ka thlakhlelh tehlul nen, ina awm hman lovin a leng chhuak reng mai a. Retheihthlak ka va ti teh reng em!

Saimami (18) : Ka nu hi ninawm ka va ti phiangsen em! Ka kham hluah hluah mai. A kianga awm renga a duh dan ang veka mi awmtir a tum a. A hmuh phak lova ka awm changte lahin khawbaw zo ta vekah mi ngai a. Zalen thei deuh turin min thlahthlam ve deuh se ka va ti tehlul em!

- Zothlaa pa : A hlawhtlinna tur a nih phawt chuan theihtawp chhuah ka inhuam a. A hlawhchham mawlh hi ka hlau a ni...
- Zothlaa (16) : Hlawhtling tura mi fuihna zozaita hi ninawm ka va han ti tak em! Ka hlawhchham a hlauh thu a sawi tam lutuk hian min ti hlauthawngin min tikhawlo zo vek mai...
- Ma-Engi nu : Ma-Engi hrisel lohzia leh derdep em emzia tak hi chu aw. Manganthlak ka va ti tak em!
- Ma-Engi (17) : Ka nu min buaipui dan hi khamawm ka va ti lulai em! Eng emaw hlekah *doctor* a rawn sek a. Insawisel hlek ila damdawi mi pe thuai a. A hriat phakah khuh hlek ila mi buaipui chuk a Fimkhur tur leh inenkawl tha turin mi fuih ang sek a. Ka kham hluah hluah a ni.
- Rinawma nu : A thiante nena intihhlamnaa a kal tur thlahin, “Hlim takin aw. Tha takin an awm a ni ngai...” ka ti hman chauh a. “Ka awm dan tur nanga sawi a tul lo.” bak hlukin mi han chhang a. Tawng thaa thlah ngam pawhin a khawsa lo. Duhsak theih pawh a ni lo. A hmelma angah mi ngai ni berin a lang...
- Rinawma (15) : Ka nu lah hi naupang chhe cheiin mi chei a. Ka awm dan tur rel phet a tum a, ka huatzawng tak a ni.
- Muanpuia nu : Muanpuia awmdan hi ka hrethiam hlawl lo. Engmah sawipui theih a ni hek lo. Biak lahin min chhang duh hek lo. Ka mang a va han ti ang tehlul em!
- Muanpuia (14) : Ka nu kiangah chuan engmah ka sawi duh lo. Eng emaw hlek sawi ila min *sermon* khum

ngheng zel a. A khamin ka kham hluah hluah mai.

An fate duhdan pawisak nachang hre lovin nu leh pa tam tak chuan an duhdan anga an fate enkawl an ching. An duhdan ngawt an atchilh a, an fate dinhmun erawh chu an hmuhpui lo va, hmuhpui lah an tum hek lo. An duhthusam ang phei zawngin an awm bik miah lo. Mahse, an duhdan anga an fate an awm loh chuan an hrethiam lo va, an ngaimawh tak meuh a ni.

*A tha ber te,
A dik ber te,
A fel ber te,
A mawi ber te,
A thianghlim ber te,*

an fate lakah an beisei a. Hriatthiamna reng reng nei lo ang maiin an hauva, an vua a, an hrem thin. An tih soal chang ran ni awm tak maiin thil nep tham takah pawh an hrawk hrep thin. An tihsual apianga hauh hrep aiin an tih that apiang fak hian naupang a siam tha zawk.

“Leng suh” tiin khap beh an ching pherh erh a. *“Hauh bur”* ni ringawt tur zawngin naupangin ina awm an peih bik lo. Leng lo tura i duh tak zet zawngin nuam ti taka ina awm theih dan kawng dap a tul a ni zawk.

I fate chu i hmangaih a, i duhsak tak meuh mai. Tumahin an hai hek lo. An thatna tur mawlh i ngaihtuah a, i buaipui tak meuh a ni. I ngaihsan awm e. An zalenna leh an duhdante zah a, ngaih pawimawh i thiam chuan hma an sawn ang a, in tha tlang ngei ang.

Zirna tha leh sum leh paia an intodelhna kawng i dap taimak ang tluk bawkin rilru tha leh puitling pu thei turin taimak chhuah thin ang che. Thil dang zawng zawng aiin

anmahni zawk kha an hlu a, ngaih pawimawh tur a lo ni. An zalenna humhalh la, venhim hna erawh thlahdah lovin thawk thung ang che.

RING NGAM RAWH

Khumi : Engati nge kawr thar min lei ve loh? Ka thiante chuan tha tak tak an nei vek a. Kan thenawmte nau thawmhnaw thatziate saw i hmu lawm ni? Ka pa hlawh zo zaite hi eng atan nge i hman?

Khumi nu : Chutiangte engtia sawi ngam nge maw i nih chai. I sawi phak pakhatmah a awm lo. I zak chai lawm ni...

A fuh lo. Khumi rilru nâ a dam phah lo va, Khumi tan insiamthat dan kawng lah a awm hek lo. An thin a rim phah a, an inhuat phah a, an inngeih loh phah zawk. Chuvangin a hnuaia mi ang hi chhanna tha niin a rinawm -

“An pa hlawh kan hmanna zawng zawngte ka hrilh a. A thla hlawh lut leh thla tina kan mamawh thil lei dante ka hrilh a. Ka chhutpui a. Mawhphurhna ka pe a. Ka ring ngam a. Kan hmanralna zawng zawng pawh ka chhinchhiahtir thlap a, *siku*/ lama a pawisa hman zah te, chawhmeh man leh buhfai man te, thil dang dangte pawh chu amah ngeiin chhinchhiahin a hre ta a.”

“Tun thla chu ka thawmhnaw man awm theiin ka ring lo. *December* thlaah chuan kan lei theiin ka ring...” tiin thil kalhmang hriain awmze neiin a ruahman fel thei ngei ang.”

TLEIRAWLTE HARSATNA

“Ka hrethiam hlawl lo. A fela thu a awih theih thin nen, a nungchang han danglam tak em em dan hi mak ka va ti tehlul em! A thin lah chu a rim reng mai lehngal a. Ka hauh lahin min pawisakna chhete pawh a nei lo va. A chang phei chuan min chhang let ve a. Pawisak a nei hlawl lo a ni ber mai. Englai pawhin a lungawi lo ni berin ka hria.”

A sawi ang hian a hrethiam hlawl lo. A fa ang maiin a buai a, a mang a ang tak meuh a ni.

“Buaipui tehchiam a tul lo. Hrethiam mai la, a lo lian ve ta a ni e. A zawng azain buaipui lo la, i hmangaihzia leh i ngaihsakzia erawh chu lantir fo thin ang che. Hetih hun lai hi zawng ngaihthiam an tul a ni. Thu tha pawh an bengrawngah an khung tak tak thei lo. An hun tawng lai hi chu an la kalsan leh mai dawn a ni.”

A sawi ang tak hian hriatthiam an mamawh a ni. A sawi angin hun tha zawng a la inher chhuak leh mai dawn a ni. An nu leh pate hian an khuahkhirh niin an ngai a, tul hlei lovah an inrawlh sek niin an ngai thin. Chuvangin, an dinhmun chu a nihna anga hriatpuia hriatthiamna a dawn hram hram a tul a ni.

TUN LAI TLEIRAWLHO HARSATNA

Hun : Pawn lama a tam thei ang bera khawsak an thlahlel.

Incheina : Thawmhnaw maksak leh dangdai an ngaina.

An sam : Sam sawisak leh suasam an ching.

Intihlimna ; Nu leh pate nena intihhlimna hmuna kal an duh lo.

Tawngkam : An thusawi awmzia hriat a harsa.

Thian : An duhzawng leh an thurualpui theih kawm an duh.

TLEIRAWL HUATZAWNG

An awm loh hlana an thingrem chhunga lehkha an kaw! chhiarsak te, an thiante nena an thusawi ngaihtlak ruk te, an pindan chhunga an thil dah an awm loh hlana lo sawn danglam te...hi an ngaithei lo va, an haw em em a ni.

NGAIHDAN CHUNGCHANGA HARSATNA

Buata : Ka pa, Biak Ina inkhawm ka duh tawh lo. Atthlak tak maiin tih tur leh tih loh tur ngawt an sawi a Inbumna mai mai niin ka hria.

Buata pa : Engtitiha chung thilte ka kianga sawi ngam nge maw i nih le! Kan ina i awm chhung chuan kan duh dana awm mai tur i nih i hre chai na nge?

Thana : Ka pa, Biak In-a inkhawm ka duh lo. A boruak ka duh loh zawng a ni. Kohhran hruaitute pawh hian an ti mai a. An sawi ang tak takin an nung bik lo.

Thana pa : A dik khawp mai. Kei pawhin ka dem hran lo che. Thil awmdan leh thil kalphung hi ngaimawh chang pawh ka nei ve thin asin. Mahse, khawtlangah hian mawhphurhna kan nei a, mahni duh duha awm hi a rem thin lo. I puitlin hunah chuan i duh anga khawsak a la theih ang chu. Kan hnena i awm chhung hi chuan min hrethiam la, kan duhdan min tawmpui ka beisei.

Khawtlang thil kalphung leh ngaihdan tam tak hi an buaipui a. A lem leh a dera thiltih tam takte an hriat hian an ngaimawh thin. An firin an duhtui em em a. Thil an chikin an kherkhiap tak meuh a ni.

“Naupang buaipuiawm tak i ni. I sam han buaipui dan em em hi a lutuk a ni. I thawmhaw hak duhzawng leh i thu han sawi dante hi huatthlala ka tihzawng tak a ni. Ka mang i va han ti ang lulai em!”

“Nu leh pate thu pawisak loh hun a tawng ve ta a ni. Mi zawng zawngin hetiang hun hi an tawng theuh reng a. Thurawn a beisei chang chuan ka tanpui a. Ama thua khawsa turin ka hrethiam a. Mahse, ka hmangaiha ka duhsak em che avang hian theihtawpa tanpuia enkawl hi zawng ka chak tak meuh meuh a ni.

In sa anghah inchan la, eng hmanrua nge i hman? I in sak chhungah chuan engte nge i dah? Eng ang taka mawiin nge i in sak chu i chei? Naupang chu i in sak an ni a. An rilru lamah thil tam tak i dah a. An ngaihdan leh an nungchang pawh nangma zar a ni deuh vek mai. I enkawl dan leh i kaihhruai dan azirin i hlawhtlingin i hlawhchham dawn a lo ni. I hmaah malsawmna leh anchhia a awm a. I mawhphurhna a sang tak meuh a lo ni.

BUNG SAWMPALINA

RUIH THEIH THIL

Drugs : Khawvel ram changkang zinga *America* rama tleirawlte tluka ruihtheih thil buaipui an awm lo. *Marijuana* atangin *cocaine/heroine* an ching chhunzawm nia chhui a ni. *Sikret* bawm khat i zuk rala i lung leh chuap tana a pawl theih aia nasa daihin *marijuana* hip khat lekin pawl a khawih nasa zawk. *Marijuana* chu chuap tana a that loh bakah chi thlahna kawng te, thluak te, taksa chaknate hialin a chhiat phah thin.

Zu hi *drugs* nena khaikhin ralah chuan a fakawm khawp mai. Zunah leh thlanah a chhuak leh thei a, taksain a chhiatpui nep zawk. *Drugs* erawh chu a tuiril ve lo va, thluakah leh taksa pengahte *hapta* khat emaw a aia rei emaw a chambang a. Tichuan, taksain a awngrawp phah nghal thin a ni. Dawt sawi, mi bum leh rukruk chin phahna a nih vang ngawt pawh hian ruih theih thil hi a tha lo. Puitlingte meuh pawhin an chhiatpui khawpa hlauhawm chu tleirawl tan pheih chuan a hlauhawm nasa lehzuah em a ni.

I fate chu ruih theih thil that lohzia hrilh rawh. “*Ka duh lo*,” tia an thiante duhsakna hnar hmak turin zirtir ang che. An thiante’n an pek hun a awm mai thei. Chung hunah chuan chhuanlam siam a, thiam inchantir tum a, a that lohzia sawi a...tawng tuitam duah lova “*Ka duh lo*” ti chiaha chhanga hnar turin zirtir ang che. He tawngkam hi a tawk. Sawi teh duah hi a fel lo.

Ruih theih thil laka venghim tur chuan tih tur tha dapsak thiam a ngai. Awm awl hman lova an buai chuan ruih theih thil an buapui hman lo va, an ngaihsak hman hek lo. An thawh tawh, an phak tawh, an tlin chin leh an tuina kawng dapa an kalna awm kawnga kal tir hi a hlu.

Drugs an rui nia i rin chuan an awmdan atangin ngaihthat lohna i nei mai thei. I ringhlel a nih chuan dawpin chhaihbuai suh. Pehhel lovin tha takin be pawp nghal mai ang che.

“Zan reha i awmdan hi i awmdan pangngai a ni lo. *Drugs* i rui a nih ka ring tlat mai. *Drugs* i rui a nih chuan tha takin min hrilh rawh. Hriat ka duh a, thinrimah ka la dawn lo...”

A inpuan chuan thinrim lova hriatthiam a ngai. I rilru leh i ngaihdan erawh chu a nih ang takin hrilh mai rawh. I huat zawng leh i duh loh zawng tak a nihzia hrilh la, a thian kawm te, a len thinna te, a thiltih thinte pawh a theih anga tam hriat tumin ngaihvenin ngaihsak lehzual ang che. A sawt a, tangkai tak a ni.

I tana tanpui ngaihna awm lo khawpa a tih nasat chuan mi thiam rawih mai tur. *Drugs* rui chu a hnuaia mi ang hian a chhui chhuah theih.

“An thin a chhia”

“An pawisa lo che”

“An do ran che a ni”

“An be tha duh lo che”

“An awm mai mai a, an zawi em em”

“An thian kawm thinte kawm lovin thian dang an kawm a. I hriat mi pawh ni hlei lo an kawm thin.”

An thiante awm lai ngeiin heng thute hi hrilh ang che :

An nu leh an pate hnena drugs an tih thu leh tan lo la tura i ngen tur thu hrihl la.

An zirtirtu leh an Headmaster hnena drugs an tih thu thlen i tum dan sawi la.

Sikul an kal loh leh an awm bo changa ngaihvena lo bengkhawn hle tur leh kawng tha lo dap tura i hrihl tur thu sawi bawk la.

An pindana drugs a awm leh awm loh i en thin tur thu hrihl la, i ngaih pawimawhzia an hria ang a; kawng a inhawng chhawm ngei ang.

Tleirawlin enghelh leh lungkham an neih a. An rilru lama tlakhniamna an neih a.

Insitna leh engmahlova inngaihna neia a beidawng zawnga thil an thlir chuan zu leh drugs an tih phah fo Chuvangin, “NAUPANG ENKAWL DAN” bu hmang hian sual lakah hum la, an kalna awm kawngah kaltir ang che.

Zu : Khawvela sakhaw hrang hrangte hian an do a ni ber. *Hinduism, Islam, Christianity, Buddhusim* phei chuan sualah an ngai. *Islam* ngaihdan phei chuan zu rui mi chu vanrama paradise-a kai ve lo tur hial an ni.

Zu vangin khawvela *sorkar* lian leh ropui tak tak, ram ropui em emte hial pawh an tlu chhe thin. *Roman* Lalram ropui tak pawh zu vangin a tluchhia a. *Mughal* Lalram ropui tak pawhin zu a tluk chhiat phah hial a ni. Mi mal pawhin zu hi an thihpuiin an chhiatpui nasa em em a ni.

Kum 1923-ah khan *America sorkar* chuan an ram pum puia zu tih rem tumin beihpui an thlak a. *Communist* ram,

China meuh pawhin ruih theih thil hi chu an ngaimawhin an do a ni. *India, British* hnuua a aawm lai pawh khan *Indian National Congress* chuan zu tih rem tumin ram pumah beihpui an thlak chiam a. *Morarji Desai*-a *Prime Minister* a nih lai pheih chuan ram pumah zu tih rem tumin an hel nuai chiam a ni. Tun thlengin *India* rama *state* tam zawkah chuan zu khapna dan siamin zu namen lova do a ni.

Lawma (17) : *Sports*-a an tih that lawmin an *party* a, a thiante zingah zu a in ve a.

Lawma nu : I zu in vawi khatna a ni a, ka thin a rim takzet a ni (*a ngawi dat a...eng emaw hnuah a sawi zawm leh a*). Lawma, fapa nei la, tun ang dinhmunah hian eng rilru nge i put ang?

Lawma : Ka hre lo.

Lawma nu : I rilru hriat ka duh a ni. I awmdanah hian ka rilru a na takzet a ni. Dik taka thiltih ka duh vangin i ngaihdan hriat tha ka ti. I fapain zu in se tha i ti em?

Lawma : Ti lovang. *Party*-naa zu in a nih chuan *party*-naah a tel ka khap ang.

Lawma nu : I duh dan angin tun chinah chuan *party*-naah i tel tawh lo ang. Zu pawh i in leh tawh lo tur a ni.

Tleirawliho hian zalenna ngawt an buaipuiin an thlahlel lo. Venhim leh enkawl an mamawh a, an duh a, an beisei bawk. An thiante laka ven an mamawh a. Khawtlang thil tha lo laka ven an ngai a. An duh loh thil laka humhim an tul. Nu leh pate lakah venhimna leh enkawlina tha an beisei a, an ngiat a, an phut bawk.

Zu in that lohzia sawi a, i huatzawng a ni tih i hrilh hnua a sim loh fo chuan *Tape Recorder*-in a zu rui tawng leh a thawm *record* la. A harh fim hunah, mi tumah an awm loh laiin *play* ang che. Ngaithla dun ula, zahthlak a tiin insiam that tumna a neih phah mai thei. Pa pakhat pawhin he hmanraw hmang hian a fapa a siam tha. I fapain zu nghei phah lo pawh ni se, ruih buai tal chu a sim phah a rinawm.

A zu rui tawngkam leh thawm i khungna *cassette* chu mawihnai takin tuam la, a chhungah he thu hi ziakin pe chhin teh.

Ka fapa duhtak...,

He *cassettee* hi ka lei a ni a, a chhunga thu crawh hi chu ka huatzawng tak a ni. Ka duh lohzaawng hi tawngkaa hrilh che aiin nangmah chauhva i ngaihthlak tha zawkin ka ring a, ka pe che a ni.

I huatzawng a nih ve ka ring. Ngun takin ngaithla la, i huatzawng a nih chuan i duhzawngin thlak ang che. Tichuan, he *cassette* hi mi pe kir leh dawn nia...

I thatna duhtu

“*Zu in suh*” tiin khap mah la, a rukin a in thei tho. I duh loh thil tih chu ngam lo pawh ni se, a kiana awmin i veng reng thei lo va, i awm loh hlanah a duhdan angin thil tha a ti leh mai ang.

I duhdan anga zu nghei a, tha taka awmtir tum suh. Zu nghei a, ruih theih thil dangte nghei a, tha taka awm chu a duh theih nan kawng dapin tanpui thin ang che. I duhdan ni lovin a duhdan zawkin kawng thaa kalin, thil tha ti zawk rawh se. Tichuan, a duhdana a nun avangin harsatna eng pawh lo thleng se, tanpui turin a sawm thuai ang che a; in tha tlang a ni mai.

BUNG SAWMPANGANA

TELEVISION

Neil Postman, Professor of Coomunications at New York chuan, “Naupang leh puitling danglamna ber chu kan hriat ang an hre lo thin a. Television a awm tak hnu hian kan danglamna chu a bo ta a ni,” tiin a sawi. Thatna tam tak nei mah se that lohna tam tak sawi tur a awm.

University of North Carolina Child Development Center-ah chuan sikul kal lo naupang 20 chanchin a chhui a. Sawm ve vea thenin ni sawmpakhat chhung darkar inzah chiah T.V. an entir a. Tharum thawha inbeihna entute chuan pawisak an neih nep phah niin an hria a. Tharum thawha inbeihna tel lo entu mi sawmte nungchang chu a pangngai niin an hria.

University of Illinois-a Psycholgist, Dr. Leonard Eron leh a thiante chuan kum 8 mi, 875 chanchin an chhui a. Kum sawm hnuah chung zinga 475 chu an chhui nawn leh a. Tleirawl sual, pawl khawih chingte chu nu leh pate hrem hlauh thang leh duat leh hmangaih hlauh tha lote niin an ngai. An nu leh pate aain T.V.-in an nunah thu a sawi nasa zawk niin an hria. Tharum thawha inbeihna T.V. lama an en hnem vangin an nun a khawlo niin an hria. He thil hi Finland, Poland leh Austria rama an thil hmuhchhuah nen a inang a ni. ABC television pawhin naupang sual chanchin an chhui a, an mi chhui zinga zaa 22 chuan an sual dan chu TV atanga an zir a nih thu an puang a ni.

Dr. Jerame leh Dorothy Singer, Directors of Yale University's Television Center chuan kum tam tak an beih hnuin TV-a tharum thawhna lam en ching naupang chuan insual leh mi tihbuaia an hrat tih an hmuchhuak a. Columbus, Ohio-ah kum 14 mi, mipa naupang pakhatin a nau kum 11-a upa chu a awma kapin a kaphlum der a ni. A hma zana Dirty Harry film an en lema changin an inkap niin an sawi.

Naupang tana pawl lo thliar thiam a tul a, an duh zawng an duh hun huna en mai lova khuahkhirh deuh pawh a pawimawh hle. TV aia an hun khawh ralna tur ngaihtuah thiam a ngai. Lehkhabu chhiar te, infiam te, Radio leh Tape te, thian kawm leh kawng tha dapa buaipui a tul.

BUNG SAWMPARUKNA

DUHSAKNA

Tun lai khawvel thang duang takah hian thil thar tam takin min tuam vel a. Inelna leh intlansiakna lah a hautak tak meuh a ni. Nu leh pa tam tak tan chuan a manganthlak tak meuh mai. Zirna thaa zir chu a hautak a, mi tam takin kan tlin lo. *TV, Video...*te lah chu mi tam tak tan chuan an hautak lutuk. Mahse, fate tan chuan rual kan awt a, kawng kan dap hram hram niin a lang.

I fate i hmangaiha i duhsak tak meuh chuan i duhsakna thil hlu tak mai an chhiatpui loh dan kawng dap hram ang che. *TV*leh *Video* in neih pawhin a en hun leh an en atana tha thliar fel la, an chhiat phah loh dan kawng dap hram rawh. Sum leh pai ngah pawh ni la, an hman tawh leh an enkawl thiam tawh bak chu i fate pek ching suh. I duhsakna thil hlu tak kha an chhiat phah loh nan fimkhur hle ang che.

I duhsakna hautak em em ai khan senso tlem zawk, hlu zawk tam tak a awm asin. Rethei tan leh hausa tan pawh heng thil tê tham anga lang hi fate duhsakna atan chuan an hlu ber. An tlin tawh leh an phak tawh ngaihtuah phawt rawh. Pindan vawn fai, khum siam that, tukverh darthlalang nawh fai, pindan chhung phiah fai, chawhmeh lei leh siam, thawmhnaw suk... hi senso a tlem a, naupang tan a tangkaiin a hlu. *TV*leh *Video* te aiin an that phah zawk fo mai.

I fate i duhsakna sang ber chu mi puitling an nih hi ni se.
Hlawhtlinna thuruk an man hi i duhsakna ni rawh se. Mi puitling

an nih a, hlawhtlinna thuruk an man phawt chuan sum leh pai, dinhmun tha leh thiamna zawng zawng chu anmahni ngei inhai vurna a ni ang a. I buaipui ngai lovin anmahni ngeiin kawng an su kaw mai dawn a lo ni. I duhsakna thil tam tak ai khan i fate puitling thei tura enkawl kha a hlu zawk a, a tha zawk baw. Senso a tlem a, mi zawng zawng tan thil tih theih a lo ni. *Hlawhtlinna thuruk Bu nen khan he lehkhaby hi tanpuitu duhawm tak a nih ngei a beiseiawm.*

Nu leh pate'n an fate enkawl hnaah harsatna an nei a, an fate'n harsatna an neih chuan heng mite hi khawvel hmun tina mi thiam, an rawih thinte chu an ni. *Psychology-M.A. (psychology)* emaw *psychology* lama *doctorate degree* nei emaw an ni a. *Psychotherapy, diagnostic testing* leh *research* hmangin harsatna nei an pui thin.

Psychiatrist-Physician (M.D.) an ni a, rilru lama buaina nei tanpui thei tura a bika zir an ni. *Psychotherapy, diagnosis* leh damdawi chawhin harsatna nei an pui thin. *Psychiatric social worker-M.S.W. degree* nei an ni a. *Psychotherapy, interviewing (intake)* leh *case history* chhuiin an tanpui ber.

Clinic-ah chuan heng mi chi thumte hi an thawkho thin a. A mala thawk an awm baw. *Psychotherapy* hi an hmang vek a. *Psychologist* chuan 'test' an hmang a. *psychiatrist* chuan damdawi an chawh a, *psychiatric social worker* chuan *case history* an buaipui a. Heng hi a bika an hman theuh, an intawm lem loh chu a ni. Heng mi thiam pathum bakah pawh hian mi thiam dang pawh an awm thei a. Mahse, a chung a mi chi thumte khi khawvel hmun tinah mi harsatna sut kianpui tura an hman lar bik an ni.

*Nu leh pate u, inngaihtuah chiang r'u,
Lalpa malsawmna fanaute
Enkaw! danah Lalpa a lawm em?*

*Inngaihtuah chiang r'u,
Fanaute hi Lalpa laka
In rochan hlu berte kan ni.*

*Inkhawm taimak te, Lalpa rawngbawl te,
Zirtirin min kaihruai ula;
In rochan hlu berte kan ni e.*

*Naupang kan nihna nu leh pa'n in hria,
Kan zir ber chu nu leh pa te,
In awmdan kha kan zir reng asin.*

Lehkhabu Rawnte

1. **Children** : How to manage them
C. Northcote Parkinson
M.K. Rustomji
S. Pavri
2. Between Parent and Child
Dr. Haim G. Ginott
3. Between Parent and Teenager
Dr. Haim G. Ginott
4. A layman's Guide to
 Psychiatry and Psycho-analysis
Eric Berne M.D.
5. Raising Good Children
Dr. Thomas Lickona
6. How to enjoy your Life and your Job
Dale Carnegie
7. I'm OK-You're OK
Thomas A. Harris M.D.

**** Author's Emperical Research.**

NAUPANG ENKAWL DAN

"Fate Pathian kutah ka hlan" kan tih mai piah lamah hian nu leh paten hriat tur leh zir tur tam tak kan nei a ni tih he lehkhabu "Naupang Enkaw! Dan" atang hian a lang a. Keimah ngei pawhin ka tih dik loh tam tak ka hmu ehhuak a ni. Kan *moral* tlu ehhe mek siam tha tur pawh hian naupang atanga tan a ngai a. Chuvangin, he lehkhabu hi nu leh pa zawng zawngin ehhiar theuh thei ila a duhawm hlein ka hria.

Upa K. Lalhmingliana
General Secretary
Central Kristian Thalai Pawl,
Mizoram

"He lehkhabu hian naupang thinlung khawi ngam turin a pui dawn che a. Sawisel bo zawngin i enkawl phah lo a ni mai thei. Mahse, tha lehzuala enkawl thei tura tanpuitu duhawm tak a ni ngei ang."

Publisher

Printed at Lengehhawn Press